महाराष्ट्र शासन
शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग
राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र
७०८ सदाशिव पेठ, कुमठेकर मार्ग, पुणे ४११०३०
संपर्क क्रमांक (०२०) २४४७ ६९३८ E mail: evaluationdept@maa.ac.in

---

Question Bank

Standard :- 12th

Subject :- भूगोल

सूचना

१. फक्त विद्यार्थ्यांना प्रश्नप्रकारांचा सराव करून देण्यासाठीच

२. सदर प्रश्नसंचातील प्रश्न बोर्डाच्या प्रश्नपत्रिकेत येतीलच असे नाही याची नोंद घ्यावी.

इयत्ता 12 वी भूगोल प्रश्नपेढी

प्रश्न.१अ) योग्य पर्याय निवडून विधाने पूर्ण करा.

1. लोकसंख्येच्या वितरणावर परिणाम करणारा प्राकृतिक घटक

   अ) शेती

   आ) खाणकाम

   इ)वाहतूक

   ई)हवामान

2. लोकसंख्येच्या वितरणावर परिणाम करणारा मानवी घटक

   अ) शेती.

   आ) हवामान

   इ) पाण्याची उपलब्धता.

   ई) मृदा.

3. लोकसंख्या संक्रमण सिद्धांतात या टप्प्यात जन्मदर व मृत्युदर दोन्ही अधिक असल्यामुळे लोकसंख्या वाढ अतिशय स्थिर असते.

   अ) पहिला टप्पा

   आ) दुसरा टप्पा

   इ) तिसरा टप्पा

   ई) चौथा टप्पा

4. लोकसंख्या संक्रमण सिद्धांतात हा टप्पा शून्य वाढ दर्शवणारा टप्पा म्हणून ओळखला जातो.

   अ) दुसरा टप्पा

   आ) तिसरा टप्पा

   इ) चौथा टप्पा

   ई) पाचवा टप्पा

5. लोकसंख्या वयोरचना मनो-चा तळ विस्तारत जाणारा असून शिर्षाकडे तो निमुळता होत आहे. याचा अर्थ...

   अ) जन्मदर आणि मृत्युदर हे दोन्ही अगदी कमी

   आ) जन्मदर कमी तर मृत्युदर अगदी कमी

   इ)जन्मदर जास्त व मृत्युदर कमी

ई)जन्म व मृत्यु दोन्ही दर जास्त

6. स्त्री व पुरुषाचे लोकसंख्येतील प्रमाण म्हणजे

अ) लिंगगुणोत्तर.

आ) वयोरचना

इ) साक्षरता.

ई) व्यावसायिक संरचना.

7. देशात ज्या व्यक्तीस लिहिता, वाचता आणि गणिती क्रिया समजून करता येतात. त्या व्यक्तीस काय संबोधतात.

अ) निरक्षर

आ) साक्षर

इ) तज्ञ

ई) अडाणी

8. भारत देशाची अर्थव्यवस्था अजूनही कृषी प्रधान असून येथील कार्यशील लोकसंख्या प्रामुख्याने या व्यवसायात गुंतलेली आहे.

अ) चतुर्थक

आ) तृतीयक

इ) व्दितीयक

ई) प्राथमिक

9. काही जमाती गुरांच्या चा-याच्या शोधात ऋतूनुसार ठिकाण बदलतात, हे स्थलांतर कोणत्या स्वरूपाचे असू शकते.

अ) बाह्य स्थलांतर

आ) दीर्घकालीन स्थलांतर

इ) हंगामी स्थलांतर

ई) सामाजिक स्थलांतर

10. एखाद्या रस्त्यालगत किंवा रेल्वेलाईन किंवा कालव्याला लागून ही वस्ती आढळते.

अ) आयताकृती वस्ती

आ) आकारहीन वस्ती

इ)वर्तुळाकार वस्ती

ई)रेषीय वस्ती

11. दोन नद्यांच्या किंवा रस्त्याचा संगमावर किंवा समुद्रकाठी अशा वस्त्या आढळतात.

अ) आकारहीन वस्ती.

आ) त्रिकोणी वस्ती

इ) रेषीय वस्ती.

ई) आयताकृती वस्ती.

12. प्रत्यक्ष लागवड केलेले व ज्यातून उत्पादन घेतलेले आहे असे शेतीखालील क्षेत्र.

अ) चालू पड जमीन

आ) पिकाऊ अनुउत्पादक जमीन

इ) कायमस्वरूपी गायरान व चराऊ जमीन

ई) निव्वळ लागवडीखालील क्षेत्र

13. अशी जमीन जेथे कोणत्या न कोणत्या वस्तुनिर्मितीचे कार्य चालते, जेथे लोक स्वत:च्या उपजीविकेसाठी काम करतात.

अ) संस्थात्मक क्षेत्र

आ) निवासी क्षेत्र

इ) औद्योगिक क्षेत्र

ई) मनोरंजनाखालील क्षेत्र

14. ग्रामीण व नागरी असे दोन्ही प्रकारचे भूमी उपयोजन येथे आढळते.

अ) मनोरंजनाखालील क्षेत्र

आ) ग्रामीण नागरी झालर क्षेत्र

इ) संस्थात्मक क्षेत्र

ई) व्यापारी क्षेत्र

15. उपजीविकेसाठी मुख्यतः वनातून पदार्थ गोळा करणे

अ)समशीतोष्ण सूचिपर्णी वनी वने

आ)समशीतोष्ण पानझडी वने

इ)उष्णकटिबंधीय पानझडी वने

ई)विषुववृत्तीय सदाहरित वने

16. मासेमारी क्षेत्रासाठी सर्वोत्तम स्थिती

अ) दंतुर किनारे, उथळ समुद्र,उष्ण हवामान, प्लवंकांची वाढ.

आ) उथळ समुद्र, उष्ण –थंडसागरी प्रवाहांचा संगम, प्लवंकांची वाढ,थंड हवामान

इ) भूखंड मंच, प्लवंकांची वाढ, मासेमारीचे उत्तम कौशल्य, थंड हवामान.

ई) भूखंड मंच,दंतुर किनारे,प्लवंकांची वाढ, थंड हवामान.

17. अक्षांशाशी थेट संबंध नसलेला प्राथमिक व्यवसाय

अ) लाकूडतोड

आ) मासेमारी

इ) खाणकाम

ई) शेती

18. विस्तृत व्यापारी शेतीची वैशिष्ट्ये

अ) एक पिक पद्धती, पाण्याचा वापर, उष्णकटिबंध, धान्य उत्पादन.

आ) एक पिक पद्धती, यंत्राचा वापर, उष्णकटिबंध, धान्य उत्पादन.

इ) एक पिक पद्धती, मानवी श्रमाचा वापर, विषुववृत्त थायलँड, उद्यान शेती.

ई) एक पिक पद्धती, शास्त्रीय ज्ञानाचा वापर, उपोष्ण कटिबंध, कडधान्य उत्पादन.

19. प्राथमिक व्यवसायातील उत्पादने कच्चा माल म्हणून या व्यवसायात वापरली जातात व त्यापासून पक्का माल तयार केला जातो.

अ) प्राथमिक आर्थिक क्रिया

आ) व्दितीयक आर्थिक क्रिया

इ)तृतीयक आर्थिक क्रिया

ई)चतुर्थक आर्थिक क्रिया

20. औद्योगिक उत्पादनासाठी विकसित केल्या जाणा-या अशा क्षेत्राची किंवा प्रदेशाची स्थापना करण्यास सरकार विशेष प्राधान्य देते.

अ) विशेष आर्थिक क्षेत्र.

आ) वाहतूक क्षेत्र

इ) बाजारपेठ क्षेत्र.

ई) व्यापारी क्षेत्र.

21. प्रत्यक्ष लागवड केलेले व ज्यातून उत्पादन घेतलेले आहे असे शेतीखालील क्षेत्र.

अ) चालू पड जमीन

आ) पिकाऊ अनुउत्पादक जमीन

इ) कायमस्वरूपी गायरान व चराऊ जमीन

ई) निव्वळ लागवडीखालील क्षेत्र

22. अशी जमीन जेथे कोणत्या न कोणत्या वस्तुनिर्मितीचे कार्य चालते, जेथे लोक स्वत:च्या उपजीविकेसाठी काम करतात.

अ) संस्थात्मक क्षेत्र

आ) निवासी क्षेत्र

इ) औद्योगिक क्षेत्र

ई) मनोरंजनाखालील क्षेत्र

23. ग्रामीण व नागरी असे दोन्ही प्रकारचे भूमी उपयोजन येथे आढळते.

अ) मनोरंजनाखालील क्षेत्र

आ) ग्रामीण नागरी झालर क्षेत्र

इ) संस्थात्मक क्षेत्र

ई) व्यापारी क्षेत्र

24. तृतीयक व्यवसाय

अ)संसाधनाचा वापर

आ)पक्का माल

इ)कच्चा माल

ई)मालवाहतूक

25. नैसर्गिक बंदर

अ) कोची.

आ) जवाहरलाल नेहरू पोर्ट ट्रस्ट

इ) दिल्ली इंटरनॅशनल कार्गो टर्मिनल.

ई) मिहान प्रकल्प (नागपूर कार्गो हब).

26. ट्रान्स ऑस्ट्रेलियन लोहमार्ग स्थानक

अ) पर्थ - सिडनी

आ) पर्थ – व्लॉदिवोस्टॉक

इ) सिडनी - व्हॉन्कुअर

ई) व्हॉन्कुअर – व्लॉदिवोस्टॉक

27. एका निश्चित घटकांच्या आधारे ठरवलेला समान वैशिष्टये असलेला एकजिनसी प्रदेश.

अ) कार्यात्मक प्रदेश

आ) प्राकृतिक प्रदेश

इ)औपचारिक प्रदेश

ई)राजकीय प्रदेश

28. एखाद्या विशिष्ट क्षेत्रात केले जाणारे प्रमुख कार्य याआधारे ठरवलेला प्रदेश.

अ) कार्यात्मक प्रदेश

आ) प्राकृतिक प्रदेश

इ)औपचारिक प्रदेश

ई)राजकीय प्रदेश

29. प्राकृतिक घटकांच्या आधारे ठरवलेला प्रदेश.

अ) कार्यात्मक प्रदेश

आ) प्राकृतिक प्रदेश

इ)औपचारिक प्रदेश

ई)राजकीय प्रदेश

30. मानवी घटकांच्या आधारे ठरवलेला प्रदेश.

अ) कार्यात्मक प्रदेश

आ) प्राकृतिक प्रदेश

इ)औपचारिक प्रदेश

ई)राजकीय प्रदेश

31. सामाजिक शास्त्रातील प्रत्येक विषयाचा अभ्यास करणारी भूगोलाची शाखा.

अ) आर्थिक भूगोल

आ) प्राकृतिक भूगोल

इ)मानवी भूगोल

ई)राजकीय भूगोल

32. नैसर्गिक घटकांचा आणि घडामोडींचा अभ्यास या भूगोलाच्या या शाखेत केला जातो.

अ) आर्थिक भूगोल

आ) प्राकृतिक भूगोल

इ)मानवी भूगोल

ई)राजकीय भूगोल

33. निसर्ग हा मानवापेक्षा श्रेष्ठ आहे आणि तो नेहमीच श्रेष्ठ राहील.

अ) निसर्गवाद

आ) संभाव्यवाद

इ)पर्यावरणवाद

ई)थांबा व जा निसर्गवाद

34. मानव निसर्गावर ताबा मिळवू शकतो आणि मानव त्याला हवा तसा निसर्गाचा वापर करून आपले जीवन आणि जीवनशैली वेगळ्या प्रकारे विकसित करू शकतो.

अ) निसर्गवाद

आ) संभाव्यवाद

इ)पर्यावरणवाद

ई)थांबा व जा निसर्गवाद

प्र. १. (ब) अचूक सहसंबध ओळखा व साखळी पूर्ण करा :

अ	ब	क
१.ऑस्ट्रेलीया	१. दाट विषुववृत्तीय वन	१. सर्वाधिक लोकसंख्या
२.ॲमेझोनचे खोरे	२.किनारपट्टीचा प्रदेश	२. विरळ लोकसंख्या
३.पूर्व अमेरिका	३. वाळवंट	३. दाट लोकसंख्येचे क्षेत्र
४.भारत	४. कायम बर्फाच्छादित प्रदेश	४. कायम निवासी लोकसंख्या नाही.
५.अंटार्क्टिका	५. मान्सून हवामानाचा प्रदेश	५. कमी घनता

(ब) अचूक सहसंबध ओळखा व साखळी पूर्ण करा :

अ	ब	क
१. विस्तारणारा वय मनोरा	१. जन्म-मृत्युदर कमी	१. वैदयकीयखर्च जास्त.
२. संकोचणारा वय मनोरा	२. मानवीभांडवल	२. अनिच्छा
३. स्थिरावलेला वय मनोरा	३. वृद्ध लोकांची संख्या कमी	३. लोकसंख्येचा लाभांश
४. कार्यशील लोकसंख्येचे जास्त प्रमाण	४. उदरनिर्वाहाचा प्रश्न	४.विकसित देश.
५. दुष्काळामुळे स्थलांतर	५. वृद्ध लोकांची संख्या जास्त	५. आर्थिक दृष्ट्या अविकसित

(ब) अचूक सहसंबध ओळखा व साखळी पूर्ण करा :

अ	ब	क
१. वर्ग-III	१. महानगरांचा सीमावर्ती भाग	१. मुंबई
२. शहर	२. लोकसंख्या ५०००	२. माथेरान
३. वर्ग-VI	३. दशलक्षी शहर	३. वाई.
४. बाह्यवाढ नगर	४. लोकसंख्या वीस हजार ते पन्नास हजार	४. मुंबईचे उपनगर.
५. महानगर	५. भारतीय जनगणनेनुसार व्यवसायाच्या आधारे केलेलेवस्तीचे वर्गीकरण	५. अगदी छोटे शहर

(ब) अचूक सहसंबध ओळखा व साखळी पूर्ण करा :

अ	ब	क
१.सखोल उदरनिर्वाहक शेती	१.डॉगर बँक	१.शेत आकार लहान

२.पंपाज गवताळ प्रदेश	२.किनाऱ्यापासून दूर खनिज तेल आणि नैसर्गिक वायूचे उत्पादन	२.प्रतिकूल परिस्थिती
३.मत्स्यक्षेत्र	३.तांदूळ	३.बॉम्बे हाय
४.फळे, कंदमुळे गोळा करणे	४.घनदाट वने	४.ईशान्य अटलांटिक महासागर
५.खाणकाम	५.व्यापारी पशुपालन	५.दक्षिण अमेरिका

(ब) अचूक सहसंबध ओळखा व साखळी पूर्ण करा :

अ	ब	क
१.लघुउद्योग	१.हाताने निर्मिती उद्योग	१.चिनी मातीची भांडी बनवणे
२.कुटिरोद्योग	२.कौशल्यावर आधारित	२.टाटा लोह पोलाद उद्योग
३.ग्राहकोपयोगी वस्तू	३.वैयक्तिक	३.कुंभार
४.खाजगी	४.थेट वापरासाठी तयार	४.औषध निर्मिती

(ब) अचूक सहसंबध ओळखा व साखळी पूर्ण करा :

अ	आ	इ
१.माथेरान	१.चहा	१.संदेशवहन
२.भौगोलिक स्थान निश्चिती	२.अटलांटिक महासागर	२.तृतीयक व्यवसाय
३.श्रीलंका	३.कृत्रिम उपग्रह	३.निर्यात
४.पनामा कालवा	४.पर्यटन	४.पॅसिफिक महासागर

(ब) अचूक सहसंबध ओळखा व साखळी पूर्ण करा :

अ	ब	क
१. उत्तराखंड	१. प्राकृतिक घटक	१. प्रादेशिक असमतोल
२. औपचारिक प्रदेश	२. पर्वतीय प्रदेश	२. कार्यात्मक प्रदेश
३. नागपूर महानगर क्षेत्र	३. आर्थिक घटक	३. गंगा नदीचे खोरे

(ब) अचूक सहसंबध ओळखा व साखळी पूर्ण करा :

अ	ब	क
१. मानवी भूगोल	१. भौगोलिक परिणाम पद्धती	१. जीवशास्त्र
२. प्राकृतिक भूगोल	२. आर्थिक भूगोल	२. अर्थशास्त्र
३. भौगोलिक पद्धती	३. जीव भूगोल	३. संख्याशास्त्र

(ब) अचूक सहसंबध ओळखा व साखळी पूर्ण करा :

'अ'स्तंभ	'ब' स्तंभ	'क' स्तंभ

(१) औपचारिक प्रदेश	(१) वनांतील आदिवासी	(१) सर्वाधिक लोकसंख्या
(२) निर्वासित	(२) सर्वाधिक भांडवलगुंतवणूक	(२) गंगा नदीचे खोरे
(३) शिकार	(३) प्राकृतिक घटक	(३) ॲमेझॉनखोऱ्यातील जमाती
(४) भारत	(४) कौशल्यावर आधारित	(४) सक्तीचे स्थलांतर
(५) लघुउद्योग	(५) सामाजिक कलह	(५) नागपूर महानगरक्षेत्र
	(६) मान्सूनहवामानाचा प्रदेश	(६) औषधनिर्मिती

(ब) अचूक सहसंबध ओळखा व साखळी पूर्ण करा :

अ	**ब**	**क**
१.सखोल उदरनिर्वाहक शेती	१.डॉगर बँक	१.शेत आकार लहान
२.पंपाज गवताळ प्रदेश	२.किनाऱ्यापासून दूर खनिज तेल आणि नैसर्गिक वायूचे उत्पादन	२.प्रतिकूल परिस्थिती
३.मत्स्यक्षेत्र	३.तांदूळ	३.बॉम्बे हाय
४.फळे, कंदमुळे गोळा करणे	४.घनदाट वने	४.ईशान्य अटलांटिक महासागर
५.खाणकाम	५.व्यापारी पशुपालन	५.दक्षिण अमेरिका

(ब) अचूक सहसंबध ओळखा व साखळी पूर्ण करा :

अ	**ब**	**क**
१.लघुउद्योग	१.हाताने निर्मिती उद्योग	१.चिनी मातीची भांडी बनवणे
२.कुटिरोद्योग	२.कौशल्यावर आधारित	२.टाटा लोह पोलाद उद्योग
३.ग्राहकोपयोगी वस्तू	३.वैयक्तिक	३.कुंभार
४.खाजगी	४.थेट वापरासाठी तयार	४.औषध निर्मिती

(ब) अचूक सहसंबध ओळखा व साखळी पूर्ण करा :

अ	**आ**	**इ**
१.माथेरान	१.चहा	१.संदेशवहन
२.भौगोलिक स्थान निश्चिती	२.अटलांटिक महासागर	२.तृतीयक व्यवसाय
३.श्रीलंका	३.कृत्रिम उपग्रह	३.निर्यात
४.पनामा कालवा	४.पर्यटन	४.पॅसिफिक महासागर

(क) **दिलेल्या विधानांमधील** A : **विधान व** R : **कारण यांचा अचूकसहसंबंध ओळखा** :

1) A :प्राथमिक व्यवसायावर स्थान व हवामान या घटकांचा प्रभाव पडतो.

R :खाणकाम व्यवसायांवर हवामान व स्थान यांचा प्रभाव पडत नाही.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

2) A :वस्तींचे विविध प्रकार असतात.

R :विविध प्राकृतिक घटकांचा वस्तीच्या विकासावर परिणाम होतो.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

3) A :भारतात औदयोगिक उत्पादनांत विविधता आहे.

R :भारत हा कृषिप्रधान देश आहे.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

4) A : जागतिक व्यापार असमान आहे,

R: भौगोलिक विविधता व्यापारास कारणीभूत ठरते,

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

5) A : भूगोल विषयाचे स्वरूप वैतवादी बनले आहे, _

R :भूगोल अभ्यासकांचे स्वतंत्र विरोधी किंवा पूरक दृष्टिकोन आहेत,

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

6) A :सुपीक मैदानी प्रदेशात दाट लोकवस्ती आढळते.

B :सुपीक मृदा ही शेतीसाठी उपयुक्त असते.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

7) A :प्रदेशातील लोकसंख्येत बदल होत नाही.

B :जन्मदर, मृत्युदर आणि स्थलांतराचा प्रदेशातील लोकसंख्या व लोकसंख्येवर परिणाम होतो.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

8) A :दुस-या टप्प्यात मृत्युदरात घट होते पण जन्मदर स्थिर असतो.

B : दुस-या टप्प्यात लोकसंख्या झपाट्याने वाढते.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

9) A :अवलंबितांच्या प्रमाणात वाढ झाल्याने अर्थव्यवस्थेवर परिणाम होतो.

R :लोकसंख्येत वृद्धांची संख्या वाढल्यास वैद्यकीय खर्च वाढतात.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

10) A :लोकसंख्येच्या मनोऱ्यात रुंद तळ बालकांची संख्या अधिक असल्याचे दाखवते.

R :लोकसंख्या मनोऱ्याचे रुंद शीर्ष वृद्धांची संख्या अधिक असल्याचे धोतक आहे.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

11) A : कार्यशील लोकसंख्याची विविध व्यवसाय गटातील वर्गवारी म्हणजे लोकसंख्याची व्यवसायिक संरचना होय.

R : व्यावसायिक संरचनेवरून देशाच्या आर्थिक विकासाचा दर ठरतो.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

12) A :दुस-या टप्प्यात मृत्युदरात घट होते पण जन्मदर स्थिर असतो.

B : दुस-या टप्प्यात लोकसंख्या झपाट्याने वाढते.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

13) A : वस्तीचे विविध प्रकार असतात.

R :प्राकृतिक घटकांचा वस्तीच्या वितरणावर परिणाम होतो.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

14) A :नगरे वाढतात त्याचबरोबर त्यांची कार्यही वाढतात.

R :एका नगराला केवळ एकच कार्य असते.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

15) A :विविध शहरे विविध कार्यासाठी प्रशिध्द असतात.

R : राज्याच्या आणि देशाच्या राजधान्या प्रशासकीय सेवा पुरवितात.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

16) A : भारतातील छोटया नागपूर पठारावर खाणकाम व्यवसाय विकसित झाला आहे.

R : छोटया नागपूर पठारावर लोह व कोळसा यांचे भरपूर साठे आहेत.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

17) A :भारतातील A :कॅनडामध्ये लाकुडतोडीच्या व्यवसायाचा विकास झाला आहे.

R : विषुवृत्तीय वने अतिशय घनदाट आहेत.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

18) A :डॉगर बँक क्षेत्र मासेमारीसाठी जगप्रसिध्द आहे.

R : येथे विस्तृत समुद्रबुड जमीन किंवा भूखंड मंच उपलब्ध असल्यामुळे प्लवंगची निर्मिती.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

19) A :मुंबई येथील दमट हवामान सूती वस्त्र उद्योग आस पूरक आहे.

R :उद्योगास मोठ्या प्रमाणात पाणी आवश्यक असते.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

20) A :भारतात औद्योगिक उत्पादनांमध्ये विविधता आहे.

R :भारत हा कृषिप्रधान देश आहे.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

21) A :दक्षिण अमेरिकेतील उद्योगाच्या विकासाला काही घटक अवरोध ठरतात.

R :दक्षिण अमेरिकेचा बहुतांश भाग ॲमेझॉन नदीच्या विस्तृत खो-याने व्यापला आहे..

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

22) A :तृतीयक व्यवसायात कोणत्याही प्रकारचे उत्पादन केले जात नाही.

R :प्राथमिक व व्दितीयक व्यवसायाला विविध प्रकारच्या सेवा पुरवतात.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

23) A :चतुर्थक व्यवसाय बहुतांशी प्रमाणात वैयक्तिक स्तरावर राहतात..

R :चतुर्थक व्यवसाय हे बुद्धी – कौशल्यावर आधारीत असतात.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

24) A :सागरी जलवाहतूक हा सर्वात स्वस्त वाहतुक मार्ग आहे.

R :पृथ्वीवर जलाशयाचे प्रमाण ७१% आहे.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

25) A :लोकसंख्या आणि प्रादेशिक विकास हे दोन्ही घटक एकमेकावर परिणाम करतात.

R :लोकसंख्येचे घटक प्रादेशिक विकास ठरवतात आणि प्रादेशिक विकास लोकसंख्येचे

गुणात्मक घटक ठरवतात.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

26) A :कार्यात्मक प्रदेश एकजिनासी असतोच असे नाही.

R :औपचारिक प्रदेश हा एकजिनसी प्रदेश असतो.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

27) A :प्राकृतिक घटकांच्या आधारे ठरलेल्या प्रदेशांना प्राकृतिक प्रदेश संबोधतात.

R :मानवी घटकांच्या आधारे ठरलेल्या प्रदेशांना राजकीय प्रदेश संबोधतात.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

28) A :आधुनिक काळात भूगोलशास्त्राचा अधिकाधिक उपयोजित भूगोलशास्त्राकडे प्रवास सुरु आहे.

R :भूगोल अभ्यासपद्धतीत संख्याशास्त्र, माहिती तंत्रज्ञान, GIS / GPS व सुदूर निरीक्षण उपग्रहाव्दारे भूगोलाचा अभ्यास केला जात आहे.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

29) A :प्राकृतिक भूगोलात मानवी क्रियांचा अभ्यास केला जातो.

R :मानवी भूगोलात मानव हा केंद्रस्थानी आहे.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

30) A :मानवी भूगोलाचे एकूण स्वरूप एकात्मिक व सर्वस्पर्शी झाले आहे.

R :मानवी भूगोलाच्या सर्व शाखा कमी – अधिक प्रमाणात एकमेकांशी संबंधित आहेत.

अ) केवळ A बरोबर आहे.

आ) केवळ R बरोबर आहे.

इ) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण आहे.

ई) A आणि R हे दोन्ही बरोबर आहेत आणि R हे A चे अचूक स्पष्टीकरण नाही.

(ड) **अयोग्य घटक ओळखा** :

1) वय-लिंग मनोऱ्याचा प्रकार,

(अ) स्थिरावलेला(ब) संक्रमण करणारा

(क) संकोचणारा(ड) विस्तारणारा

2) वस्तीचा प्रकार.

(अ) खेडेगाव(ब) उपनगर

(क) शहर(ड) झालर वस्ती

3) शेतीचा प्रकार.

(अ) सखोल शेती (ब) पडीक शेती

(क) मळयाची शेती (ड) मंडई शेती

4) मानवी भूगोलाची उपशाखा,

(अ) जीव भूगोल(ब) वस्ती भूगोल

(क) लोकसंख्या भूगोल (ड) आर्थिक भूगोल

5) पर्यटन हे प्रमुख कार्य असणारी वस्ती.

(अ) माथेरान (ब) मनमाड

(क) मनाली(ड) मुंबई

6) लोकसंख्यासंक्रमण सिद्धांताचे टप्पे–

अ) अतिशय स्थिरआ)शून्यवाढ दर्शविणारा

इ) अतितीव्र वाढ दर्शविणाराई) कमी बदलदर्शविणारा

7) खनिजांमुळे दाट लोकवस्ती असणारे देश प्रदेश

अ) झांबियातील कंटगा आ) पश्चिम युरोप

इ) मांचुरिया ई) गंगा नदी सुपीक खोरे

8) भूगोलातील वातावरणाशी संबंधित अभ्यासघटक

अ) आर्द्रता आ) हवेचा दाब

इ) वारेई) खडक

9) भूगोलातील जलावरणाशी संबंधित अभ्यास घटक

अ) सागर आ)खडकरचना

इ) आखातई) हिमनदी

10) लोकसंख्या वितरणावर परिणाम करणारे प्राकृतिक घटक

अ)हवामान आ) प्राकृतिक रचना

इ)शेतीई) मृदा

11) जास्त लोकसंख्येसाठी अनुकूल परिस्थीती

अ) सुधीक शेती योग्य मृदा आ) सौम्य समशीतोष्ण हवामान

इ) पाण्याची उपलब्धता ई) अतिउष्ण हवामान

12) मानवी लोकसंख्येसाठी प्रतिकूल परिस्थीती

अ) तीव्र उतार आ) वाळवंटी मृदा

इ) रेगूर सुपीक मृदाई) उष्ण हवामान

13) लोकसंख्या प्रतिमानातील दुस-याटप्यातील देश

अ) भारत आ) कांगो

इ)बांग्लादेश ई) नायजर

14) लोकसंख्या वितरणावर परिणाम करणारे मानवीघटक

अ)शेतीआ)खाणकाम

इ)वाहतूक ई) हवामान

15) लोकसंख्यासंक्रमण प्रतिमानाच्या पहिल्याटप्याची वैशिष्टये

अ) प्रजनन दर अधिक आ) वैदयकीय सुविधांचा अभाव

इ) कुपोषण ई) मृत्युदर खूप कमी

16) गंगानदीमैदानी प्रदेशात लोकसंख्यादाट आढळते

अ) सुपीक मृदा आ) औदयोगिकरण जास्त प्रमाणात

इ) पाण्याची उपलब्धताई) मंद उतार

17) शहरामध्ये लोकसंख्या जास्त असण्याचीकारणे

अ) चांगली वाहतूक व्यवस्था आ) रोजगाराच्या संधी

इ) शिक्षण, आरोग्याच्या सोयीई) शेतीसाठी सुपीक प्रदेश

18) लोकसंख्यामनोन्याचे प्रकार

अ) विस्तारणारा आ) उंचावणारा

इ) संकोचणाराई) स्थिरावलेला

19) एकहजार पेक्षा जास्त लिंगरचना असणारे देश प्रदेश

अ) लाटविया आ) सयुक्त अरब अमिराती

इ) इस्टोनिया ई) युक्रेन

20) जवळपास ८० टक्के पेक्षा कमी एकूणसाक्षरता असणारे देश प्रदेश

अ) कॅरेबियन बेटे आ) उत्तर अमेरिका

इ) पश्चिम आशियाई) दक्षिण अमेरिका

21) लोकसंख्येमध्ये ग्रामीणशहरी रचनेनुसारतफावत आढळणारे घटक

अ) व्यावसायिक संरचनाआ) लिंग-गुणोत्तर

इ) शारीरिक उंचीई) लोकसंख्येची घनता

22) स्थलांतराचीसामाजीक कारणे

अ)भेदभाव आ) विवाह

इ) भूकंपई) वैदयकीय सुविधांचा अभाव

23) संकोचणा-या मनोऱ्याची वैशिष्टये

अ)तरूणांची संख्या जास्त आ)शीर्षाकडे विस्तारलेला

इ) वृद्धांची संख्या जास्तई) जन्मदर मृत्युदर अगदी कमी

24) स्थलांतराचे अपकर्षण घटक

अ)दुष्काळ आ)युद्ध

इ) प्रदूषीत पाणीई) शिक्षणाची संधी

25) साक्षरतेचाथेट संबंध असणारे घटक

अ) लोकांचे राहणीमान आ) खनिजसंपत्तीचे साठे

इ) स्त्रियांचा समाजातील दर्जाई) शैक्षणिक सुविधा

26) स्थलांतराची प्राकृतिक कारणे

अ) ज्वालामुखी उद्रेक आ) वादळे

इ) रोजगाराचा शोधई) भूकंप उत्तरे

27) स्थलांतराचे आकर्षण घटक

अ)रोजगाराच्या संधी आ) शिक्षणाची सोय

इ) प्रदूषित हवा ई) अल्हादायक हवामान

28) भूगोलअभ्यासकाचीकौशल्ये

अ) निरीक्षण आ) दर्जेदार वेशभूषा

इ)नकाशा काढणेई) विदा सुसंघटन

29) भूगोलतत्ववेत्ते हेकेटस

अ) ग्रीक तत्ववेत्तेआ)गेस-पिरिऑड्स ग्रंथलेखन

इ) रोमन तत्ववेत्ते ई) सर्वात प्रथम पृथ्वीचे वर्णन

30) मानवीभूगोलशाखा

अ) लोकसंख्या भूगोल आ) मृदा भूगोल

इ) आर्थिक भूगोलई) राजकीय भूगोल

31) भूगोलातील जीवावरणाशी संबंधित अभ्यासघटकसिंकल्पना

अ) भक्षक आ) अन्नसाखळी

इ) तपांबरई) परिसंस्था

32) भारतातील तुलनेने कमी विकसीत प्रदेश राज्ये

अ) महाराष्ट्र आ) हिमालच प्रदेश

इ) उत्तराखंडई)ईशान्यकडीलराज्ये

33) वनक्षेत्राचा प्रदेशावरीलपरिणाम

अ)वन उत्पादने आ) जलविदयुत प्रकल्प

इ) कागद कारखाना ई) फर्निचर निर्मिती विटा

34) औपचारिकप्रदेश

अ) हवेली तालुका आ) सिटी केबलसेवाक्षेत्र

इ) कोल्हापूर जिल्हाई) उत्तर प्रदेश

35) प्रदेश निर्मितीसाठी भूरूपरचना

अ) मैदाने आ) सरोवरे

इ) पर्वतई) पठार

36) प्रदेशसंबोधण्यासाठी आवश्यकघटक

अ)स्थानआ) सीमा

इ) बुद्धिमत्ताई) भौगोलिक विस्तार

37) पर्वतीय प्राकृतिक प्रदेश

अ) सहारा आ) हिमालय

इ) रॉकी ई) ॲडीज

प्रश्न.१अ) अचूक गट ओळखा.

1. लोकसंख्येच्या वितरणावर परिणाम करणारे प्राकृतिक घटक

   अ) प्राकृतिक रचना – पाण्याची उपलब्धता – हवामान – मृदा

   ब) शेती – नागरीकरण– खाणकाम– वाहतुक

   क)वाहतूक – हवामान – शेती – शासकीय धोरण

2. लोकसंख्येच्या वितरणावर परिणाम करणारेमानवी घटक

   अ) प्राकृतिक रचना – पाण्याची उपलब्धता – हवामान – मृदा

   ब) शेती – नागरीकरण– खाणकाम– वाहतुक

   क)वाहतूक – हवामान – शेती – शासकीय धोरण

3. लोकसंख्येच्या वितरणावर परिणाम करणारेसामाजिक घटक

   अ) प्राकृतिक रचना – पाण्याची उपलब्धता – हवामान – मृदा

   ब) शेती – नागरीकरण– खाणकाम– वाहतुक

   क)धर्म– एकजिनसीपणा – सामाजिक सुरक्षितता – कुटुंब व्यवस्था

4. लोकसंख्या संक्रमण सिद्धांत पहिला टप्पा

   अ) अतिशय स्थिर –जन्मदर अधिक–मृत्युदर अधिक –सध्यस्थितीत कोणताही देश नाही.

   ब) आरंभीच्या काळात विस्तारणारा– जन्मदर स्थिर– मृत्युदरात घट– कांगो,बांग्लादेश, नायजर, युगांडा.

   क) नंतरच्या काळात विस्तारणारा –जन्मदर कमी होतो–मृत्युदर कमी होतो– चीन, भारत

5. लोकसंख्या संक्रमण सिद्धांत दुसरा टप्पा

   अ) अतिशय स्थिर –जन्मदर अधिक–मृत्युदर अधिक –सध्यस्थितीत कोणताही देश नाही.

   ब) आरंभीच्या काळात विस्तारणारा– जन्मदर स्थिर– मृत्युदरात घट – कांगो,बांग्लादेश, नायजर, युगांडा.

   क) नंतरच्या काळात विस्तारणारा –जन्मदर कमी होतो –मृत्युदर कमी होतो – चीन, भारत

6. लोकसंख्या संक्रमण सिद्धांत तिसरा टप्पा

अ) अतिशय स्थिर –जन्मदर अधिक–मृत्युदर अधिक –सध्यस्थितीत कोणताही देश नाही.

ब) आरंभीच्या काळात विस्तारणारा– जन्मदर स्थिर– मृत्युदरात घट – कांगो,बांग्लादेश, नायजर, युगांडा.

क) नंतरच्या काळात विस्तारणारा –जन्मदर कमी होतो –मृत्युदर कमी होतो – चीन, भारत

7. लोकसंख्या संक्रमण सिद्धांत चौथा टप्पा

अ) कमी बदल दर्शीवणारा –जन्मदर आणखीन कमी–मृत्युदर हा जन्मदरापेक्षा अधिक –अमेरिकेची संयुक्त संस्थाने.

ब) आरंभीच्या काळात विस्तारणारा– जन्मदर स्थिर– मृत्युदरात घट – कांगो,बांग्लादेश, नायजर, युगांडा.

क) नंतरच्या काळात विस्तारणारा –जन्मदर कमी होतो –मृत्युदर कमी होतो – चीन, भारत

8. लोकसंख्या संक्रमण सिद्धांत पाचवा टप्पा

अ) कमी बदल दर्शीवणारा –जन्मदर आणखीन कमी–मृत्युदर हा जन्मदरापेक्षा अधिक –अमेरिकेची संयुक्त संस्थाने.

ब) आरंभीच्या काळात विस्तारणारा– जन्मदर स्थिर– मृत्युदरात घट – कांगो,बांग्लादेश, नायजर, युगांडा.

क) ऋणात्मक वाढीचा टप्पा –जन्मदर मृत्यूदरापेक्षा कमी होतो –मृत्युदरासी जन्मदर समान होतो –स्वीडन , फिनलँड.

9. लोकसंख्या स्थलांतराची प्राकृतिक कारणे

अ) पूर –दुष्काळ–भूकंप–ज्वालामुखी.

ब) रोजगाराच्या शोधात– राहणीमान उंचावण्यासाठी– अधिक वेतनाची नोकरी – व्यवसायासाठी.

क) भेदभाव –शिक्षण–आरोग्य–विवाह.

10. लोकसंख्या स्थलांतराची आर्थिक कारणे

अ) पूर –दुष्काळ–भूकंप–ज्वालामुखी.

ब) रोजगाराच्या शोधात– राहणीमान उंचावण्यासाठी– अधिक वेतनाची नोकरी – व्यवसायासाठी.

क) भेदभाव –शिक्षण–आरोग्य–विवाह.

11. लोकसंख्या स्थलांतराची सामाजिक कारणे

अ) पूर –दुष्काळ–भूकंप–ज्वालामुखी.

ब) रोजगाराच्या शोधात– राहणीमान उंचावण्यासाठी– अधिक वेतनाची नोकरी – व्यवसायासाठी.

क) भेदभाव –शिक्षण–आरोग्य–विवाह.

12. लोकसंख्या स्थलांतराची राजकीय कारणे

अ) राजकीय धोरण –राजकीय अस्थिरता–परकीय आक्रमण–युद्धजन्य परिस्थिती.

ब) रोजगाराच्या शोधात– राहणीमान उंचावण्यासाठी– अधिक वेतनाची नोकरी – व्यवसायासाठी.

क) भेदभाव –शिक्षण–आरोग्य–विवाह.

13. मानवी वस्तीच्या स्थानावर परीणाम करणारे प्राकृतिक घटक

अ) भूपृष्टरचना –पाणीपुरवठा–जमीन–हवामान.

ब) शेती – उद्योगधंदे– व्यापार व बाजारपेठ – वाहतुक व दळणवळण व्यवसायासाठी.

क) सामाजिक विविधता –धर्म व भाषा–जाती व वर्ण व्यवस्था–साथीचे निर्मुलन

14. मानवी वस्तीच्या स्थानावर परीणाम करणारे सामाजिक व सांस्कृतिक घटक

अ) भूपृष्टरचना –पाणीपुरवठा–जमीन–हवामान.

ब) शेती – उद्योगधंदे– व्यापार व बाजारपेठ – वाहतुक व दळणवळण व्यवसायासाठी.

क) सामाजिक विविधता –धर्म व भाषा–जाती व वर्ण व्यवस्था–साथीचे निर्मुलन

15. मानवी वस्तीच्या स्थानावर परीणाम करणारे आर्थिक घटक

अ) भूपृष्टरचना –पाणीपुरवठा–जमीन–हवामान.

ब) शेती – उद्योगधंदे– व्यापार व बाजारपेठ – वाहतुक व दळणवळण.

क) सामाजिक विविधता –धर्म व भाषा–जाती व वर्ण व्यवस्था–साथीचे निर्मुलन

16. मानवी वस्तीच्या स्थानावर परीणाम करणारे राजकीय घटक

अ) भूपृष्टरचना –पाणीपुरवठा–जमीन–हवामान.

ब) धार्मिक युद्धे – संरक्षण– राजकीय तणाव – राजकीय धोरण.

क) सामाजिक विविधता –धर्म व भाषा–जाती व वर्ण व्यवस्था–साथीचे निर्मुलन

17. नागरी वस्त्यांचे लोकसंख्येनुसार प्रकार

अ) नगर –महानगर–प्रमहानगर–महाकाय नगर.

ब) रेषाकृती वस्त्या– आयताकृती वस्त्या– वर्तुळाकार वस्त्या–त्रिकोणी वस्त्या.

क) प्रशासकीय –धार्मिक–पर्यटन–वाहतुक

18. नागरी वस्त्यांचे कार्यानुसार प्रकार

अ) नगर –महानगर–प्रमहानगर–महाकाय नगर.

ब) रेषाकृती वस्त्या– आयताकृती वस्त्या– वर्तुळाकार वस्त्या – त्रिकोणी वस्त्या.

क) प्रशासकीय –धार्मिक–पर्यटन–वाहतुक

19. नागरी व ग्रामीण वस्त्यांचे प्रारूपानुसार प्रकार

अ) नगर –महानगर–प्रमहानगर–महाकाय नगर.

ब) रेषाकृती वस्त्या– आयताकृती वस्त्या– वर्तुळाकार वस्त्या – त्रिकोणी वस्त्या.

क) प्रशासकीय –धार्मिक–पर्यटन–वाहतुक

20. नागरी भूमीउपयोजनाचे वर्गीकरण

अ) वन –बिगरशेती–ओसाड व अनुउत्पादक भूमी–कायमस्वरूपी गायरान व चराऊ.

ब) निवासी क्षेत्र– ओद्योगिक क्षेत्र– व्यापारी क्षेत्र – संस्थात्मक क्षेत्र.

क) चालू पडजमीन –निव्वळ लागवडीखालील–सीमांकित भूखंड– मनोरंजनाखालील क्षेत्र.

21. ग्रामीण भूमीउपयोजनाचे वर्गीकरण

अ) वन –बिगरशेती–ओसाड व अनुउत्पादक भूमी–कायमस्वरूपी गायरान व चराऊ.

ब) निवासी क्षेत्र– ओद्योगिक क्षेत्र– व्यापारी क्षेत्र – संस्थात्मक क्षेत्र.

क) चालू पडजमीन –निव्वळ लागवडीखालील–सीमांकित भूखंड– मनोरंजनाखालील क्षेत्र.

22. मानवाच्या प्राथमिक आर्थिकक्रिया

अ) शिकार –मासेमारी–लाकुडतोड - पशुपालन.

ब) कृषीवर आधारित– सागरी उत्पादनावर आधारित – खनिजावर आधारित – वनावर आधारित.

क) व्यापार –वाहतुक–संदेशवहन–इतर सेवा.

23. मानवाच्या तृतीयक आर्थिकक्रियाचे वर्गीकरण

अ) शिकार –मासेमारी–लाकुडतोड - पशुपालन.

ब) कृषीवर आधारित– सागरी उत्पादनावर आधारित – खनिजावर आधारित –

वनावर आधारित.

क) व्यापार –वाहतुक–संदेशवहन–इतर सेवा.

24. कच्च्या मालाच्या स्रोतानुसार केलेले उद्योगांचे वर्गीकरण

अ) शिकार –मासेमारी–लाकुडतोड - पशुपालन.

ब) कृषीवर आधारित– सागरी उत्पादनावर आधारित – खनिजावर आधारित – वनावर आधारित.

क) व्यापार –वाहतुक–संदेशवहन–इतर सेवा.

25. मानवाच्या द्वितीयक आर्थिकक्रिया

अ) शिकार –मासेमारी–लाकुडतोड - पशुपालन.

ब) कृषीवर आधारित उद्योग– मोठे उद्योग – सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम – कुटिरोद्योग किंवा गृहद्योग.

क) व्यापार –वाहतुक–संदेशवहन–इतर सेवा.

26. उद्योगांच्यास्थानिकीकरणावर परिणाम करणारे प्राकृतिक घटक

अ) जागा किंवा जमिनीची उपलब्धता –पाणी आणि वीज पुरवठा–कच्च्या मालाची उपलब्धता–हवामान.

ब) कामगार– उद्योगधंदे– व्यापार व बाजारपेठ – वाहतुक .

क) बाजारपेठ सान्निध्य–भांडवल–विशेष आर्थि क क्षेत्र–स्थान विभाजन

27. कृषीवर आधारित उद्योग -

अ) साखर कारखाने–कापड गिरण्या –खाद्यपदार्थ प्रक्रिया उधोग–फळे व भाजीपाला प्रक्रिया उधोग.

ब) कृषीवर आधारित उद्योग– मोठे उद्योग – सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम – कुटिरोद्योग किंवा गृहद्योग.

क) व्यापार –वाहतुक–संदेशवहन–इतर सेवा.

28. सागरी उत्पादनावर आधारित उद्योग-

अ) साखर कारखाने–कापड गिरण्या – खाद्यपदार्थ प्रक्रिया उधोग – फळे व भाजीपाला प्रक्रिया उधोग.

ब) मत्स्योत्पादनावर प्रक्रिया करून डबाबंद करणे– मोती – शंख शिंपले – मत्सतेल.

क) राळ – वाहतुक – संदेशवहन – इतर सेवा.

29. प्राणिजन्य उत्पादनावर आधारित उद्योग-

अ) साखर कारखाने–कापड गिरण्या – खाद्यपदार्थ प्रक्रिया उधोग – फळे व भाजीपाला प्रक्रिया उधोग.

ब) मत्स्योत्पादनावर प्रक्रिया करून डबाबंद करणे– मोती – शंख शिंपले – मत्सतेल.

क) मांस प्रक्रिया –दुग्धोत्पादन प्रक्रिया–कमावलेली कातडी–हाडे, शिंग.

30. उद्योगांची मालकी कोणाकडे आहेयावर आधारितउद्योग-

अ) साखर कारखाने–कापड गिरण्या – खाद्यपदार्थ प्रक्रिया उधोग – फळे व भाजीपाला प्रक्रिया उधोग.

ब) सार्वजनिक क्षेत्र – खाजगी क्षेत्र– संयुक्त क्षेत्र –सहकारी क्षेत्र.

क) मांस प्रक्रिया –दुग्धोत्पादन प्रक्रिया–कमावलेली कातडी–हाडे, शिंग.

प्रश्न १.ब चूक की बरोबर ते लिहा./ योग्य की अयोग्य ते लिहा.

1. ऑस्ट्रेलिया खंडात लोकसंख्या सर्वात कमी आहे.
2. आशिया खंडाची खंडांतर्गत भूमिची टक्केवारी सर्वात कमी आहे.
3. अंटार्टिका खंडावर लोकसंख्येची घनता दाट आहे.
4. विषुववृत्तीय प्रदेशांमध्ये लोकसंख्येची घनता अतिशय कमी आढळते.
5. तिबेटच्या पठारावर लोकसंख्या घनता अधिक आहे.
6. ध्रुवीय प्रदेशात लोकसंख्येची घनता जास्त आढळते.
7. स्थलांतरामुळे शहरात अनेक समस्या निर्माण झाले आहेत.
8. नागरी भागाकडे लोकसंख्येच्या स्थलांतराचे प्रमाण अधिक आढळते.
9. प्रदेशाची स्वयंपूर्तता स्थलांतरामुळे संपुष्टात येते.
10. लोकसंख्येतील साक्षरता प्रमाण हे देशाच्या आर्थिक व सामाजिक विकासाचे द्योतक असते.
11. लोकसंख्येच्या वास्तव्याच्या ठिकाणावरून ग्रामीण व शहरी असे दोन वर्ग करता येतात.
12. मानव हा समाजशील प्राणी असल्याने तो नेहमी समुहाने राहणे पसंत करतो.
13. एका केंद्राच्याभोवती केंद्रीय वस्तीचा विकास होतो.

14. दोन नद्यांच्या किंवा रस्त्यांच्या संगमावर किंवा समुद्रकाठी चौकोनी वस्त्या आढळतात.
15. ग्रामीण व नागरी क्षेत्रांमधील भूमीस ग्रामीण नागरी झालरक्षेत्र असे म्हणतात.
16. दक्षिण आफ्रिकेच्या कलहरी वाळवंटातील बुशमेन आदिवासी जमाती त्यांच्या चरित्रासाठी शिकार करतात.
17. उष्णकटिबंधीय सदाहरित वनातील वृक्षांचे लाकूड अतिशय मऊ असते.
18. सुचीपरणी वनक्षेत्रात एकाच जातीचे वृक्ष विस्तृत प्रदेशात उगवलेले असतात.
19. जपान आणि चीन सारख्या काही देशांमध्ये मासेमारीचे पारंपारिक कौशल्य उच्च दर्जाचे आहे.
20. शेतीखालील प्रदेश आणि पशुपालन यांचे वितरण बऱ्याच प्रदेशात एकत्रित आढळून येत नाही.
21. मानवाने समुद्र व अन्य महासागराच्या तळातून सुद्धा तेल आणि नैसर्गिक वायूचे उत्पादन घेण्यास सुरुवात केली आहे.
22. शेती या व्यवसायात गुंतलेल्या लोकसंख्येचे प्रमाण आफ्रिका खंडात जास्त आहे.
23. उद्योगांचे वर्गीकरण आकार, कच्च्या मालाचे स्त्रोत, उत्पादनाचे स्वरूप आणि मालकी या आधारे केले जाते.
24. तृतीय आर्थिक व्यवसायात प्राथमिक व्यवसायाप्रमाणे निसर्गातून जसेच्या तसे उत्पादन घेतले जाते.
25. व्यापार म्हणजे दोन किंवा अधिक देशांमध्ये वस्तू आणि सेवांची ऐच्छिक देवाण-घेवाण होय.
26. आंतरराष्ट्रीय व्यापार चालणे किंवा बंद होणे हे शासन धोरणावर अवलंबून असते.
27. पर्यटन हा एक महत्त्वाचा तृतीयक आर्थिक व्यवसाय आहे.
28. समान गुणधर्मच्या आधारे सदर प्रदेशाची श्रेणीबद्ध उतरंड करता येते.
29. भौगोलिक घटकांचा वाहतुकीवर व व्यापारावर परिणाम होतो.
30. अमेरिकेच्या पूर्व किनाऱ्यावर उद्योगांचा विकास कमी झाला आहे.
31. निरक्षरता, दारिद्र्य यासारख्या घटकांचा प्रादेशिक विकासावर परिणाम होतो.
32. गायरान किंवा कायमचराऊजमीनही प्रामुख्याने ग्रामपंचायतीच्या किंवा शासनाच्या मालकीची असते.

(क) दिलेल्या सूचनांनुसार विधाने पूर्ण करा :

1) जास्त ते कमी लोकसंख्येनुसार पुढील देशांचा उतरता क्रम लावा.

(अ) बांग्लादेश (ब) रशिया (क) इंडोनेशिया (ड) मेक्सिको.

2) पुढील व्यवसायांचा प्राथमिक ते तृतीयक व्यवसाय असा क्रम लावा.

(अ) शिकार (ब) कारखाना (क) पशुपालन (ड) घाऊक व्यापार.

3) वाढत्या लोकसंख्येनुसार पुढील वस्त्यांचा क्रम लावा.

(अ) शहर (ब) उपनगर (क) खेडे (ड) महानगर.

4) दक्षिण अमेरिकेत उदयोगांचा कमी विकास झाला आहे.

(विधान चूककी बरोबर ते लिहा.)

5) भूगोल अभ्यासकास संगणकाचे ज्ञान असणे गरजेचे नाही.

(विधान चूक की बरोबर ते लिहा.)

प्र. २. **भौगोलिक कारणे लिहा** : (**कोणतीही चार**)

1) स्थलांतरामुळे शहरांत समस्या निर्माण झाल्या आहेत.

2) वस्त्यांच्या वाढीमुळे भूमी आच्छादनात बदल होतो.

3) जपान मासेमारीत अग्रेसर आहे.

4) अमेरिकेच्या पूर्व किनाऱ्यावर उदयोगांचा विकास झाला आहे.

5) भौगोलिक घटकांचा वाहतुकीवर व व्यापारावर परिणाम होतो.

6) निरक्षरता, दारिद्र्य यांसारख्या घटकांचा प्रादेशिक विकासावर परिणामहोतो.

7) भारत लोकसंख्या संक्रमणाच्या तिसऱ्या टप्प्यातून जात आहे.

8) लोकसंख्या वितरण असमान असते.

9) वाहतुकीच्या सोयींमुळे लोकवस्तीत वाढ होते.

10) लोकसंख्या संक्रमणाच्या तिसऱ्या टप्प्यात द्वितीयक वतृतीयक व्यवसायांची वाढ होते.

11) जन्मदर कमी असूनसुद्धा लोकंसख्या वाढू शकते.

12) लोकसंख्या घनता ही लोकसंख्या आणि क्षेत्रफळावर अवलंबूनआहे.

13) विकसित राष्ट्रांमध्ये शेती व्यवसायात गुंतलेल्यालोकांची संख्या कमी आहे.

14) लोकसंख्येतील साक्षरतेचे प्रमाण हे देशाच्या आर्थिक व सामाजिक विकासाचे द्योतक असते.

15) जेव्हा कार्यशील लोकसंख्येत वाढ होते तेव्हा लोकसंख्यालाभांशातही वाढ होते.

16) स्थलांतर हे नेहमीच कायमस्वरूपी असते असे नाही.

17) सर्वच ग्रामीण वस्तींचे रुपांतर नागरी वस्तीत होतेच असेनाही.

18) ग्रामीण वसाहतीमध्ये भूमी उपयोजन हे शेतीशी निगडित असते.

19) झालर क्षेत्रामध्ये ग्रामीण आणि नागरी दोन्ही वस्त्यांची वैशिष्ट्ये आढळतात.

20) नगराची वाढ ही भूमी उपयोजनाशी निगडित आहे.

21) भारतात शेती व्यवसाय मोठ्या प्रमाणात केला जातो.

22) भारतातील छोट्या नागपूर पठारावर खाणकाम व्यवसायविकसित झाला आहे.

23) कॅनडामध्ये लाकूडतोडीचा विकास झाला आहे.

24) विस्तृत शेती हा व्यापारी शेतीचा प्रकार आहे.

25) उष्ण कटिबंधीय प्रदेशांपेक्षा समशीतोष्ण कटिबंधात लाकूडतोड व्यवसाय मोठ्या प्रमाणात का चालत असावा?

26) शिकारीवर बंदी घालण्यात आली आहे.

27) उद्योगधंद्याचेवितरण असमान असते.

28) धनबाद या खनिजबहुल क्षेत्रात लोहपोलाद कारखानेस्थापन झालेले आढळतात.

29) कोकणातील रत्नागिरी आणि सिंधुदुर्ग जिल्ह्यांत अनेक फळप्रक्रिया उद्योग स्थापित झालेले आढळतात.

30) दक्षिण अमेरिकेतील उद्योगांच्या विकासाला अवरोध ठरणारे घटक कोणते?

31) मध्य ऑस्ट्रेलियात उदयोगांचा विकास न होण्यामागेकोणते घटक जबाबदार आहेत?

32) तृतीयक आर्थिक क्रियांमध्ये सेवा आणि विनिमय यांचा समावेश होतो.

33) हवाई वाहतुकीचे प्रमाण वाढत आहे.

34) भौगोलिक विविधता ही व्यापारास कारणीभूत असते.

35) प्रादेशिक विकास हा प्राकृतिक रचनेवर अवलंबून असतो.

36) निरक्षरता, दारिद्र यांसारख्या घटकांचा प्रादेशिक विकासावर परिणाम होतो.

37) हिमालयीन पर्वतीय प्रदेशाचा विकास फारसा झालेला नाही.

38) मानवी भूगोलाचेस्वरूप विभिन्न शाखांशी निगडित आहे.

39) भूगोल विषयाचेस्वरूप गतिशील आहे.

40) भूगोल विषयाचेस्वरूप व्दैतवादी आहेत.

प्र. ३. फरक स्पष्ट करा : (**कोणतेही तीन**)

1) लोकसंख्या संक्रमणाचा पहिला व पाचवा टप्पा.
2) ढोबळ जन्मदर व ढोबळ मृत्युदर
3) स्थलांतराचे अपकर्षक व आकर्षक घटक.
4) चतुर्थक व्यवसाय व पंचक व्यवसाय.
5) प्राकृतिक प्रदेश व राजकीय प्रदेश.
6) अल्पकालीनस्थलांतर व दीर्घकालीनस्थलांतर
7) प्राकृतिक भूगोल व मानवी भूगोल.
8) निसर्गवाद आणि संभाव्यवाद.
9) कार्यात्मक प्रदेश व औपचारिक प्रदेश
10) द्वितीयक व तृतीयक व्यवसाय
11) अंतर्गत स्थलांतर व बाह्य स्थलांतर
12) जलवाहतूक व हवाई वाहतूक
13) वजनाने हलक्या होणाऱ्या पक्क्या मालाचे उद्योग व वजनाने जड होणाऱ्या पक्क्या मालाचे उद्योग
14) प्राथमिक व द्वितीयक व्यवसाय
15) अवजडउद्योग व हलके उद्योग.
16) विषुववृत्तीय वनांतील लाकूडतोड व समशीतोष्ण वनातील लाकूडतोड
17) मळ्याची शेती आणि विस्तृत व्यापारी शेती

18) खाणकाम आणि मासेमारी

19) भूमी उपयोजन आणि भूमी आच्छादन

20) ओसाड आणि बिगरशेती भूमी

21) केंद्रोत्सारी वस्ती आणि वर्तुळाकार वस्ती

22) केंद्रित आणि विखुरलेली वस्ती

23) रेषीय वस्ती व केंद्रोत्सारी वस्ती

24) एकाकी वस्ती व अपखंडित वस्ती

25) देणारा प्रदेश आणि घेणारा प्रदेश

26) विस्तारणारा मनोरा आणि संकोचणारा मनोरा.

27) पहिला टप्पा - 'अतिशय स्थिर' वदुसरा टप्पा : आरंभीच्या काळात विस्तारणारा .

28) तिसरा टप्पा : नंतरच्या काळात विस्तारणारा व चौथा टप्पा : कमी बदल दर्शविणारा.

29) लोकसंख्येची ग्रामीणरचना व शहरी रचना

30) ग्रामीण भूमी उपयोजन व नागरी भूमी उपयोजन.

31) पशुपालन व मासेमारी.

32) शेती व खाणकाम

33) स्थलांतरित शेती व उद्यान शेती

34) मंडई शेती व सखोल उदरनिर्वाहक शेती.

35) कृषी आधारित उद्योग व खनिजांवर आधारित उद्योग

36) वनाधारित उद्योग व प्राणिजन्य उद्योग

37) मोठे उद्योग व सूक्ष्म, लघू आणि मध्यम (MSME) उद्योग

38) मूलभूत/अवजड उद्योग व ग्राहकोपयोगी वस्तू/हलके उद्योग

39) कुटिरोद्योग किंवा गृहोद्योग व साहाय्यभूत उद्योग

40) भूमी उपयोजन व प्रादेशिक विकास

प्र. ४. (अ) तुम्हांला दिलेल्या नकाशा-आराखड्यात पुढील बाबी दाखवा,सूची आवश्यक (कोणत्याही सहा) :

1) उझबेकीस्तान

2) सागरी वाहतुकीत क्रांतीकारक बदल करणारा एक कालवा

3) मिलान

4) अँडीज पर्वत

5) सर्वाधिक लोकसंख्या असणारा देश

6) युरोपमधील एक औदयोगिक नगर

7) आशिया खंडातील एक वनकटाईचे क्षेत्र

8) लाडघर.

प्र. ४. (ब) पुढे तीन वय-लिंग मनोरे दिले आहेत. त्या मनोऱ्यांचे निरीक्षणकरून त्याखालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

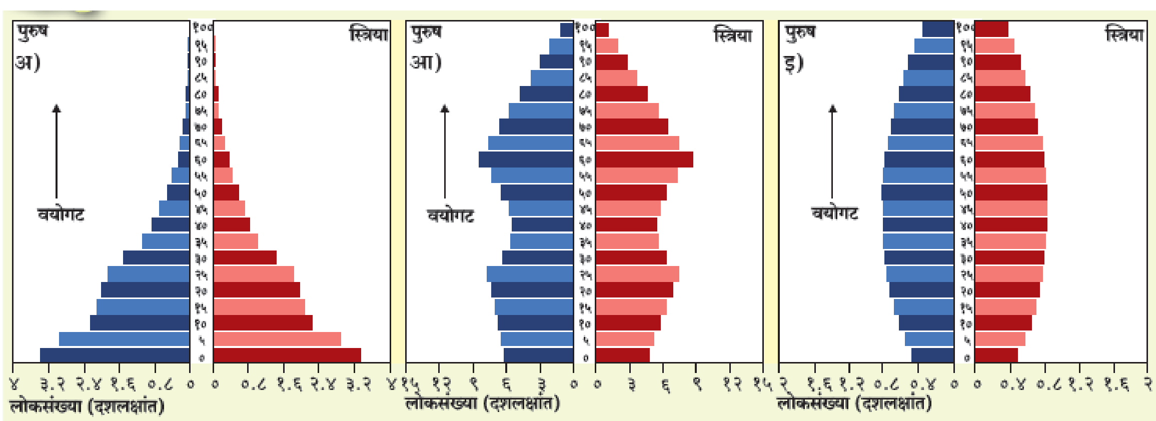

लोकसंख्या मनोऱ्याचे तीन प्रमुख प्रकार

प्रश्न -

(१) कोणता मनोरा वैदयकीय खर्च जास्त असणाऱ्या देशाचे प्रतिनिधित्वकरतो?

(२) कोणता मनोऱ्यात कार्यशील लोकसंख्येचे प्रमाण जास्त आढळते?

(३) कोणता मनोरा वृद्धांचा देश असल्याचे दर्शवतो?

(४) 'अ' मनोऱ्याचा तळ रुंद असल्याचे कारण कोणते?

(५) 'क' मनोरा स्तंभासारखा उभा का दिसतो?

प्र.४. अ) तुम्हासदिलेल्याजगाचानकाशामध्येपुढीलबाबीयोग्यचिन्हांच्यासाह्यानेदाखवा आणिसूचीतयारकरा.(कोणतेही सहा)६

1. ऑस्ट्रेलियातीलजास्तलोकसंखेचाप्रदेश
2. स्थलांतरचेआकर्षणअसणारेभारतातीलएकशहर
3. अमेरिकेतीलएकमहाकायनगर.
4. डॉगरबँकमत्स्यक्षेत्र.
5. -हूरऔधोगिकक्षेत्र
6. सागरीवाहतुकीतक्रांतिकारकबदलकरणाराएककालवा.
7. रॉकीपर्वतीयप्रदेश
8. भारतातीलएकप्रमुखनदीचेखोरे.

प्र. ४. (ब) **दिलेल्या आलेखाचे वाचन करून त्याखालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा**.

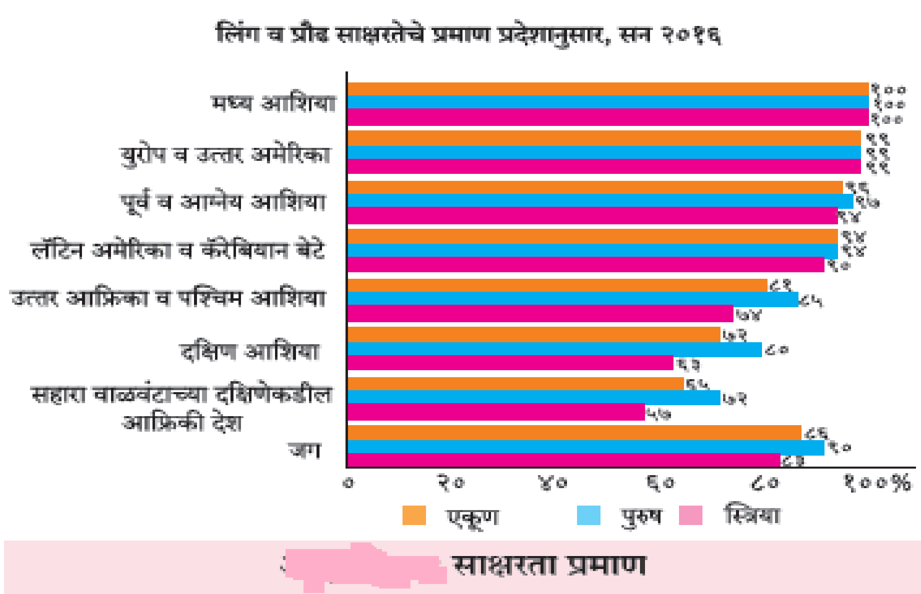

साक्षरता प्रमाण

प्रश्न -

१ आहे प्रदेशाचा साक्षरता दर सर्वांत जास्तकोणत्या .?

२प्रदेशाचा साक्षरता दर सर्वांत कमी आहे कोणत्या .?

३. स्त्री साक्षरतेचे प्रमाण कोणत्या प्रदेशात पुरुषांपेक्षा जास्तआहे?

४आलेखाबाबतचे तुमचे .निष्कर्षलिहा

५.आलेख काय दर्शवतो.

प्र.४. अ) तुम्हासदिलेल्याजगाचानकाशामध्येपुढीलबाबीयोग्यचिन्हांच्यासाह्यानेदाखवाआणि

सूचीतयारकरा.(कोणतेही सहा)

1. लोकसंख्या संक्रमण अवस्थेतील पाचव्या टप्प्यातील कोणतेही दोन देश
2. सर्वाधिक लोकसंख्येचा देश
3. भारतातीलएकमहानगर.
4. नैऋत्य अटलांटिक मधील मासेमारी क्षेत्र.
5. पंचमहासरोवराजवळीलऔधोगिकक्षेत्र
6. दोनखंडादरम्यानवाहतूककरणारालोहमार्ग.
7. अँडीजपर्वतीयप्रदेश
8. कॅनडातीलसुचीपर्णीवनक्षेत्र.

प्र. ४. (ब) दिलेल्याआलेखाचेवाचनकरूनत्याखालीलप्रश्नांचीउत्तरेलिहा.

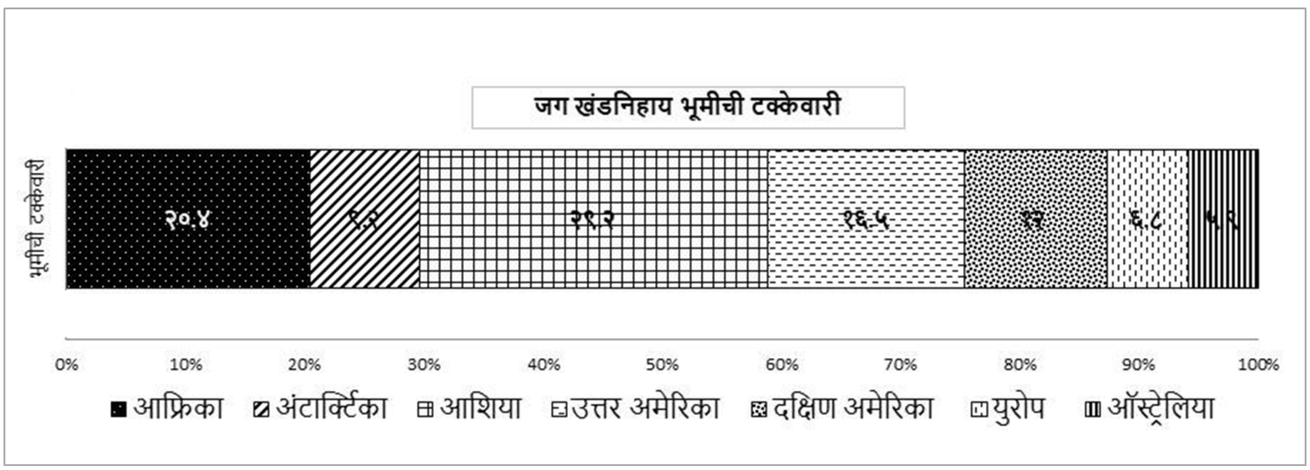

प्रश्न -

1) आलेख काय दर्शवतो.

2) कोणत्या खंडात भूमीची टक्केवारी जास्त आहे.

3) कोणत्या खंडात भूमीची टक्केवारी कमी आहे.

4) कोणात्या खंडात ९.२% भूमीची टक्केवारी आहे.

5) युरोप खंडाची भूमी किती टक्के आहे.

प्र.४. अ) तुम्हासदिलेल्याजगाचानकाशामध्येपुढीलबाबीयोग्यचिन्हांच्यासाह्यानेदाखवाआणि सूचीतयारकरा.(कोणतेही सहा)

1. लोकसंख्या संक्रमण अवस्थेतील तिस-या टप्प्यातील कोणतेही एक देश
2. उत्तर अमेरिका खंडातील विरळ लोकसंख्येचा देश
3. मॉस्को.
4. सॅबल बँक.
5. छोटा नागपूर पठारऔधोगिकक्षेत्र
6. जोहान्सबर्ग ते लंडनहवाई वाहतूकमार्ग.
7. दक्षिण अमेरिकेतील पशुपालन करणारा प्रदेश
8. चिली देश.

प्र. ४. (ब) दिलेल्याआलेखाचेवाचनकरूनत्याखालीलप्रश्नांचीउत्तरेलिहा.

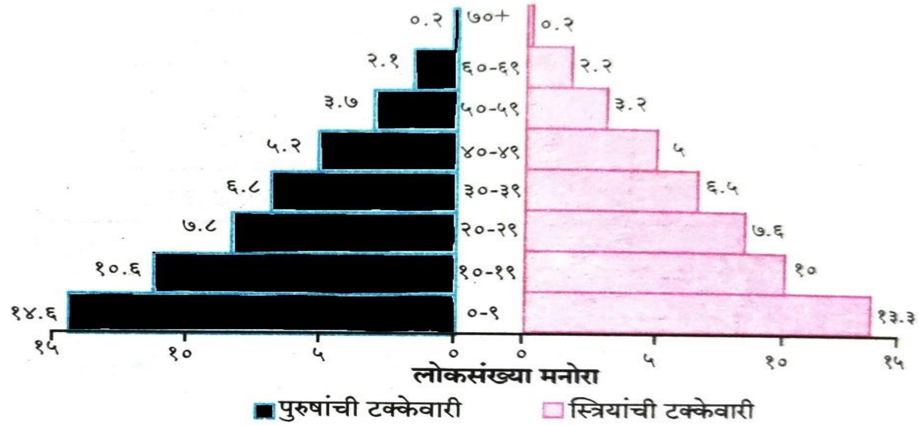

प्रश्न -

1) आलेखकायदर्शवतो.

2) कोणत्यावयोगटातपुरुषाचीटक्केवारीजास्तआहे.

3) कोणत्यावयोगटातस्त्रीयांचीटक्केवारीकमीआहे.

4) ३०-३९वयोगटातकोणाचेप्रमाणजास्तआहे.

5) कोणत्यावयोगटातपुरुषाच्यातुलनेतस्त्रीयांचेप्रमाणजास्तआहे

प्र.४. अ) तुम्हासदिलेल्याजगाचानकाशामध्येपुढीलबाबीयोग्यचिन्हांच्यासाह्यानेदाखवाआणि सूचीतयारकरा.(कोणतेही सहा)

1. लोकसंख्या संक्रमण अवस्थेतील दुस-या टप्प्यातील कोणतेही एक देश
2. उत्तर अमेरिका खंडातील विरळ लोकसंख्येचा देश
3. चेन्नईमहानगर.
4. जॉर्जेस बँक.
5. सायबेरीयनऔधोगिकक्षेत्र
6. मुंबई ते लंडनवाहतूककरणाराजलमार्ग.
7. हिमालय पर्वतीयप्रदेश
8. ब्रिस्बेन बंदर.

प्र. ४. (ब) दिलेल्यानकाशाचेवाचनकरूनत्याखालीलप्रश्नांचीउत्तरेलिहा.

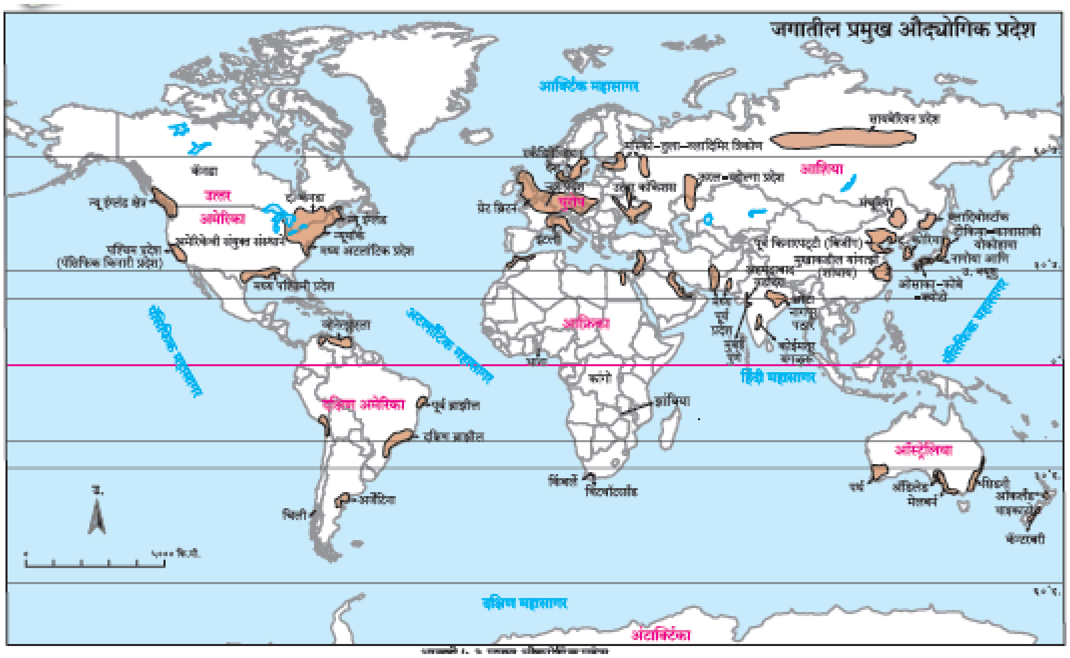

प्रश्न -

1) नकाशाकायदर्शवतो.

2) कोणत्याखंडातऔधोगिक प्रदेशजास्तआहे.

3) कोणत्याखंडात औधोगिक प्रदेश कमीआहे.

4) ऑस्ट्रेलिया खंडातीलऔधोगिक प्रदेशाची नावे लिहा.

5) भारतातील औधोगिक प्रदेशाची नावे लिहा.

प्र.४. अ) तुम्हासदिलेल्याजगाचानकाशामध्येपुढीलबाबीयोग्यचिन्हांच्यासाह्यानेदाखवाआणि सूचीतयारकरा.(कोणतेही सहा)

1. लोकसंख्या संक्रमण अवस्थेतील चौथा टप्प्यातील कोणतेही एक देश
2. उत्तर अमेरिका खंडातील दाट लोकसंख्येचा प्रदेश
3. मादागास्कर.
4. आफ्रिका खंडातील लाकुडतोड.

5. न्यू इंग्लंडऔधोगिकक्षेत्र
6. कोची ते टोकियोवाहतूककरणाराजलमार्ग.
7. ऑस्ट्रेलिया खंडातील खाणकाम क्षेत्र
8. केलाओ बंदर.

प्र. ४. (ब) दिलेल्यानकाशाचेवाचनकरूनत्याखालीलप्रश्नांचीउत्तरेलिहा.

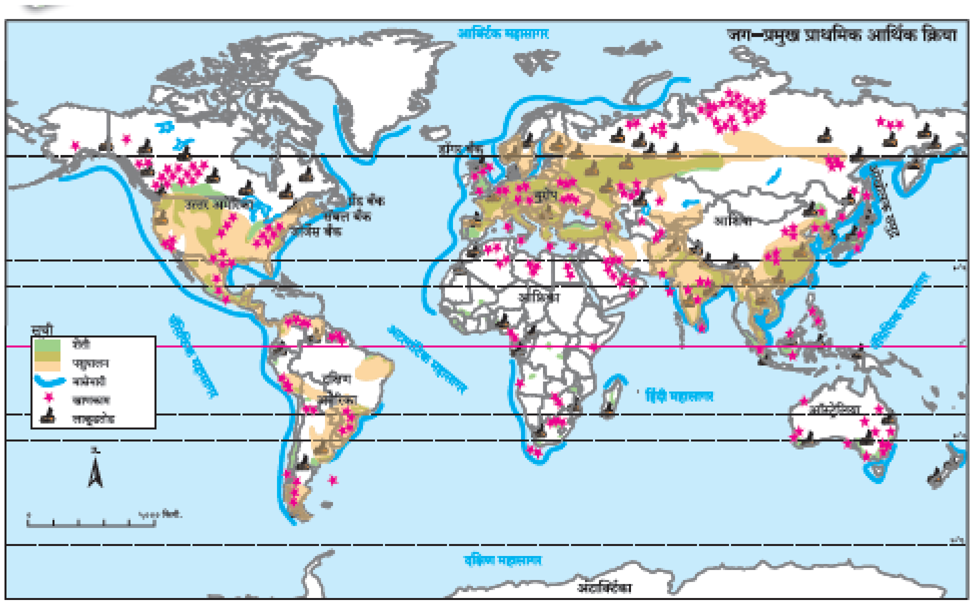

प्रश्न -

1) नकाशा काय दर्शवतो.
2) नकाशात कोणकोणत्या आर्थिक व्यवसायांचेवितरणदाखवले आहे?
3) लाकूडतोड हा व्यवसाय प्रामुख्याने कोणत्याअक्षवृत्तांदरम्यान आढळतो?
4) कोणत्या प्रदेशांत प्राथमिक क्रिया आढळत नाहीत? त्याचे कारण काय असावे?
5) मासेमारी व्यवसाय महासागरांमध्ये विशिष्ट ठिकाणीचका आढळत असावेत?
6) युरोप खंडात कोणकोणत्या आर्थिक क्रिया अधिकआढळतात?
7) समुद्रामध्ये दर्शविलेले खाणकामाचे चिन्ह कोणतेउत्पादन दर्शवत असेल?
8) कोणत्या खंडात खाणकाम व्यवसाय आढळतनाही?का?
9) जगातील सर्वांत जास्त मासेमारी कोणत्या महासागरातकेली जाते?

10) मकरवृत्ताच्या दक्षिणेकडे कोणकोणत्या प्राथमिकआर्थिक क्रिया केल्या जातात?

11) आग्नेय आशियातील बेटांच्या समूहावर कोणत्याआर्थिक क्रिया केल्या जातात?

12) चारही गोलार्धांचा विचार करता कोणत्या गोलार्धातशेती व्यवसाय कमी आढळतो?

13) शेतीक्षेत्राचा अक्षवृत्तीय विस्तार आणि हवामानयांबद्दल टीप लिहा.

प्र. ५. टिपा लिहा : (**कोणत्याही तीन**)

1) लोकसंख्या संक्रमणाचा तिसराटप्पा.

2) भारताची व्यावसायिक रचना.

3) सखोल उदरनिर्वाहक शेती.

4) मालकीनुसार उदयोगांचे वर्गीकरण.

5) चतुर्थक व्यवसायांची वैशिष्ट्ये.

6) संदेशवहनातील कृत्रिम उपग्रहांचे महत्व

7) प्रादेशिक विकास –

8) प्राकृतिक भूगोल विज्ञानाच्या विविध शाखांमधील संबंध

9) भूरचनेचा लोकसंख्येच्या वितरणावर प्रभाव

10) साक्षरता आणि शिक्षण –

11) लोकसंख्या मनोरा व लिंग-गुणोत्तर

12) ग्रामीण भूमी उपयोजन

13) मासेमारी व्यवसायास अनुकुल असणारे घटक

14) कच्च्या मालाच्या स्रोतानुसार केलेले उद्योगांचे वर्गीकरण

15) व्यापारातील वाहतुकीची भूमिका

16) प्रादेशिक विकासावर परिणाम करणारे घटक

17) जन्मदर आणि मृत्युदरातील सहसंबंध

18) नागरी भूमी उपयोजन

19) मळयाची शेती

20) उत्पादनावर आधारित उद्योगांचे वर्गीकरण

21) अनुमापी अनुकूलता

22) पर्यटन आणि राष्ट्राचे स्थूल उत्पादन

23) लोकसंख्या आणि प्रादेशिक विकास

24) लोकसंख्येची ग्रामीण - शहरी रचना

25) ग्रामीण व नागरी वस्त्यांमधील आंतरक्रिया

26) मासेमारी व प्राकृतिक घटक

27) भांडवली गुंतवणुकीनुसार केलेले उद्योगांचे वर्गीकरण

28) भारतातील प्रादेशिक विषमतेची कारणे

29) भूगोलातील आधुनिक कल

30) स्थलांतराची कारणे –

31) नगरांचे विविध कार्यांच्या आधारावर वर्गीकरण

32) व्यापारी तत्त्वावरील लाकूडतोड व्यवसाय

33) मालकीवर आधारित उद्योगांचे वर्गीकरण

34) भूगोल अभ्यासासाठी लागणारे कौशल्य

35) स्थलांतराचे लोकसंख्येवर होणारे परिणाम

36) नागरी वस्तींच्या समस्या

37) शिकार व परिसंस्थेचा ऱ्हास

38) सार्वजनिक उद्योग

39) वाहतुकीची उद्योगाच्या विकसातील भूमिका

40) प्रादेशिक असमतोल दूर करण्याची धोरणे

41) भूगोलाच्या शाखा

42) लोकसंख्या वाढ व स्थलांतर

43) उपनगरे

44) संमिश्र भूमी उपयोजन

45) स्थानमुक्त उद्योग

46) प्रदेशांचे प्रकार

प्रश्न६.अ) पुढील उताऱ्याचे वाचन करून त्याखालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

विविध प्रकारच्या मानवी वस्ती मध्ये पाडे, खेडी, छोटी शहरे, मोठी शहरे, सर्व दूर ठिकाणे, नगरे आणि नगरांचे समूह समाविष्ट आहेत. काही प्रणाली मध्ये मानवी वस्तीचे शहरी, उपनगरे आणि ग्रामीण असे प्रकार केले जातात. उदाहरणार्थ अमेरिकेतील संयुक्त संस्थानाचा जनगणना विभाग वस्तीचे वर्गीकरण निर्धारित व्याख्याच्या आधारे शहरी किंवा ग्रामीण भागांमध्ये करतो. लहान वस्त्या, जसे की पाडे आणि खेड्यांमध्ये, कमी लोकसंख्या आणि सेवांमध्ये प्रवेश मर्यादित आहे. मोठ्या प्रकारच्या वस्ती, जसे शहरे, जास्त लोकसंख्या, उच्च घनता आणि सेवांमध्ये अधिक प्रवेश आहे. उदाहरणार्थ खेड्यात फक्त एक किंवा दोन सामान्य स्टोअर असू शकतात, तर मोठ्या महानगरात अनेक विशिष्ट स्टोअर आणि स्टोअर असू शकतात. हे फरक निम्न - ऑर्डर सेवा सेटलमेंट आणि उच्च ऑर्डर सर्विस सेटलमेंट म्हणून ओळखले जातात. मानवी वस्तीची कार्यदेखील भिन्न आहेत. कारण बंदरे, बाजारपेठा आणि रिसॉर्ट म्हणून सेटलमेंट स्थापित केले जाऊ शकतात. ग्रामीण वस्तीच्या प्रकारांना शेती, मासेमारी आणि खाणकाम यांच्या निकतेसारख्या कार्याद्वारे देखील वर्गीकृत केले जाऊ शकते. एका आर्थिक क्रियाकलापावर लक्ष केंद्रित केलेल्या सेटलमेंटस एकल कार्यशील सेटलमेंट म्हणतात.

मानवी वस्ती कायम किंवा तात्पुरते असू शकते. उदाहरणार्थ निर्वासित छावणी ही तात्पुरती वस्ती असते, तर शहर कायमस्वरूपी वस्ती असते.

1. दिलेल्या उताऱ्यात कोणकोणत्या मानवी वस्तीचा उल्लेख केलेला आहे.
2. शहरी आणि ग्रामीण भागांचे वर्गीकरण कशाच्या आधारे केले आहे.
3. ग्रामीण वस्तीत कोणती कार्य केले जातात.
4. निम्न क्रम सेवा आणि उच्च क्रम सेवा वस्तीतील फरक सांगा.

प्र. ६. (आ) **योग्य आकृती काढून नावे दया**. (**कोणत्याही २**)

1) लोकसंख्येच्या वितरणावर परिणाम करणारे भौगोलिक घटक

2) रेषीय वस्ती

3) उद्योगांचे वर्गीकरण

प्रश्न ६.अ) पुढील उताऱ्याचे वाचन करून त्याखालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

कोणत्याही देशाच्या आर्थिक विकासासाठी काळजीपूर्वक नियोजन आणि अंमलबजावणी करणे आवश्यक आहे. पर्यटन क्षेत्रात नियोजित विकासाची आवश्यकता खूप महत्त्वाचे आहे. यात अनेक उद्योग जटील

मार्गाने एकत्र काम करीत आहेत. आणि त्यांना विशेष लक्ष देण्याची आवश्यकता आहे. मूलभूतपणे नियोजन म्हणजे विविध प्रतिस्पर्धा मधील उत्पादन, उत्पन्न आणि रोजगार जास्तीत जास्त वाढविण्याच्या दृष्टीने आणि विविध क्षेत्रांची योग्य वाढ होण्याचे सुनिश्चित करण्याच्या उद्देशाने मर्यादित स्त्रोत वाटप करण्याचा प्रयत्न केला जातो. टुरिजम नियोजन ही अशी प्रक्रिया आहे. ज्याद्वारे निश्चित उद्दिष्टे साध्य करता येतील आणि पर्यटन विकासाकडे लक्ष दिले जाऊ शकते. पर्यटकांसाठी गंतव्यस्थान तयार करणे, श्रेणी सुधारित करणे आणि सुधारणे ही एक दीर्घकालीन आणि स्थिर प्रक्रिया आहे. समुदाय ही पर्यटनाची मूलभूत तत्वे आहेत. हे प्रामुख्याने स्थानिक समुदायद्वारे दर्शविलेल्या कृतीच्या पातळीवर अवलंबून असते. प्रक्रियेत त्यांचा सहभाग आवश्यक आहे. पर्यटनाच्या विकासामुळे मुख्यतः पर्यावरणीय, सामाजिक, सांस्कृतिक आणि इतर कोणत्याही गंतव्यवस्थांनी यजमान समुदायाच्या अर्थव्यवस्थेवर परिणाम होतो. हे परिणाम नकारात्मक तसेच सकारात्मक प्रभाव तयार करतात. गंतव्य स्थानाच्या शाश्वत विकासासाठी नकारात्मक प्रभाव कमी करण्यासाठी आणि सकारात्मक परिणामास चालना देण्यासाठी नियोजन आवश्यक आहे.

1. पर्यटन क्षेत्राला नियोजनाची आवश्यकता का वाटते.
2. नियोजनात समुदायांचे महत्त्व काय आहे.
3. नियोजनाचे कोणतेही दोन फायदे सांगा.
4. यजमान समुदायाच्या अर्थव्यवस्थेवर कोणत्या घटकांचा परिणाम होतो.
5. नियोजन हे दीर्घकालीन कार्य का असते.

प्र. ६. (आ) योग्य आकृती काढून नावे दया. (कोणत्याही २)

1) विस्तारणारा वय-लिंग मनोरा

2) वर्तुळाकार वस्ती

3) तृतीयक आर्थिक क्रियांचे वर्गीकरण

प्रश्न ६.अ) पुढील उताऱ्याचे वाचन करून त्याखालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

आज जगातील बहुतेक देशांचा मानवी निर्देशांक काढला जातो. मानवी विकासाची कामगिरी आणि देशाची वाढ या निर्देशांकाद्वारे मोजताना तीन मूलभूत घटकांचा (आरोग्य, शिक्षण व राहणीमानाचा दर्जा) विचार केला जातो. प्रथम देशातील 'लोकांचे आरोग्य' मोजण्यासाठी जन्माच्यावेळी अपेक्षित आयुर्मान विचारात घेतले जाते. अपेक्षित आयुर्मान जास्त असणाऱ्या देशांना गुणानुक्रमात वरचा क्रमांक दिला जातो आणि अपेक्षित आयुर्मान कमी असणाऱ्या देशांना खालचा क्रमांक दिला जातो. मानवी विकास निर्देशांकात देशाची ज्ञानपातळी मोजली जाते. ही मोजताना प्रौढ साक्षरता आणि प्राथमिक पासून विद्यापीठ स्तरापर्यंत शिक्षण घेणाऱ्या विदयार्थांच्या नोंदणीचे स्थूल प्रमाण विचारात घेतलेजाते, हा निर्देशांकाचा दुसरा घटक आहे. मानवी विकास निर्देशांकात देशाच्या राहणीमानाचा दर्जा या तिसऱ्या घटकाचा विचार केला जातो. उच्च राहणीमानाच्या देशांना गुणानुक्रमात वरचा क्रमांक मिळतो, तर कमी राहणीमानाच्या देशांना खालचा क्रमांक मिळतो. हा घटक मोजताना दरडोई स्थूल राष्ट्रीय उत्पादन क्रयशक्ती यांचे मूल्य विचारात घेतले जाते.

1.मानवीविकासाची कामगिरी आणि देशाची वाढ या निर्देशक द्वारे मोजताना कोणत्या तीन मूलभूत घटकांचा विचार केला जातो.
2. अपेक्षित आयुर्मान जास्त असणाऱ्या देशांना गुणानुक्रम आंकात कोणता क्रमांक दिला जातो.
3. मानवी विकास निर्देशांकात देशाची ज्ञान पातळी मोजली मोजताना कोणते स्टॉल प्रमाण विचारात घेतले जाते.
4. कमी राहणीमानाच्या देशांना कोणता क्रमांक मिळतो.

प्र. ६. (आ) **योग्य आकृती काढून नावे दया.** (**कोणत्याही २**)

1) लोकसंख्या संक्रमण सिद्धात
2) आयताकृती वस्ती
3) चतुर्थक व पंचक आर्थिक व्यवसाय

प्रश्न ६.अ) पुढील उताऱ्याचे वाचन करून त्याखालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

जगातील विकसनशील देशात पायाभूत सुविधांचा विकास अतिशय कमी झालेला आहे. विद्युत पुरवठा, वाहतूक मार्गाचे जाळे, औदयोगिक आणि व्यापारी सेवा, शैक्षणिक सुविधा हे सर्व घटक म्हणजे आर्थिक व्यवसायाला आकार आणि ताकद देणारा सांगाडा आहे, यांचा विकास होणे आवश्यक आहे, या सर्व सुविधा तयार करणे खर्चिक आहे. आणि त्यापासून त्वरित मिळणारा परतावा कमी आहे. बहुतेक विकसनशील देशातील अर्थव्यवस्था अकार्यक्षम आणि असंतुलित आहे. शेतीमध्ये कमीत कमी ५० टक्के ते ९० टक्के रोजगार उपलब्ध आहे; दुसऱ्या बाजूला काही प्राथमिक वस्तू, उदा. तेल व काही दुर्मिळ खनिजे झपाट्याने महाग होत आहेत. हे देश ते खरेदी करु शकत नाहीत. तांबे, जस्त, कथील या सारखी खनिजे इंधनासाठी लागणारे तेल इत्यादी अतिशय महाग होत आहेत. या वस्तू खरेदीत विकसित देशाबरोबर विकसनशील देश स्पर्धा करु शकत नाहीत. उष्ण कटिबंधीय प्रदेशातील संभाव्य जलविदयुत शक्ती निर्माण केल्यास या सर्व समस्या सुटतील असे म्हटले जाते, परंतु ती निर्माण करण्यासाठी येणारा भांडवली खर्च खूप आहे.

1. जगातील विकसनशील देशात कोणत्या सुविधांचा विकास अतिशय कमी झालेला आहे.
2. विकसनशील देशातील अर्थव्यवस्था कोणत्या व्यवसायावर अवलंबून आहे.
3. विकसनशील देश कोणत्या वस्तू खरेदीत विकसित देशाबरोबर स्पर्धा करू शकत नाहीत.

प्र. ६. (आ) **योग्य आकृती काढून नावे दया**. (**कोणत्याही** २)

1) स्थलांतराचा प्रकार
2) आकारहीन वस्ती
3) औपचारिक प्रदेश आणि कार्यात्मक प्रदेश यांतील फरक

प्रश्न ६.अ) पुढील उताऱ्याचे वाचन करून त्याखालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

व्यक्ती किंवा वस्तू यांचे एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी स्थानांतरण करणे म्हणजे वाहतूक होय. तर विचार किंवा कल्पनांचे स्थलांतरण म्हणजे संप्रेषण होय. साधनसंपत्तीचे वितरण सर्वत्र समान प्रमाणात नाही म्हणून जेथे साधनसंपत्तीची कमतरता असते. अशा ठिकाणी त्यांची वाहतूक केली जाते. कारखान्यांमध्ये प्रक्रिया करण्यासाठी कच्चा माल तर बाजारपेठांमध्ये वितरणासाठी पक्क्या मालाची ने-आण वाहतुकीच्या साधनांद्वारे होते.

प्राचीन काळापासून मानव दळणवळणाच्या साधनांच्या मदतीने मालाची ने-आण किंवा व्यापार करीत आला आहे. प्रारंभीच्या काळात, मानव दीर्घकाळ स्वतः वाहतुकीचे साधन म्हणून भार वाहून इच्छित स्थळी पोहोचवित असे किंबहुना आजही काही विकसनशील आणि अविकसित देशांत अशा प्रकारे काही मानवाच्या मार्फत वाहतूक केली जाते. अगदी प्रारंभीच्या काळातील ओझेवाहक मानव ते प्राणी आणि नंतर हातगाडी ते आधुनिक वाहने अशा क्रमाने वाहतूक विकसित होत गेली.

आजही ग्रामीणक्षेत्र, पर्वतीय प्रदेश, वाळवंट किंवा बर्फाच्छादित प्रदेशात प्राण्यांचा दळणवळणासाठी मोठ्या प्रमाणात उपयोग केला जातो. वाहतुकीच्या पारंपरिक प्रणालीत शक्तिशाली इंजिने आणि गाड्यांच्या नवनवीन आविष्कारांमुळे क्रांती झालेली आहे. आधुनिक वाहनांमुळे वाहतुकीची केवळ गतीच नाही, तर भारवहन क्षमताही वाढली आहे. जलद वाहतूक प्रणालीमुळे लोक एकमेकांच्या अधिक संपर्कात आहेत.

1. वाहतूक म्हणजे काय.
2. कोणत्या क्रमानेवाहतूक विकसित होत गेली.
3. वाहतुकीचा उपयोग कशासाठी केला जातो.
4. कोणत्या प्रदेशात दळणवळणासाठी प्राण्यांचा उपयोग केला जातो.

प्र. ६. (आ) योग्य आकृती काढून नावे दया. (कोणत्याही २)

1) लोकसंख्येच्या वितरणावर परिणाम करणारे मानवी घटक
2) केंद्रोत्सारी वस्ती
3) सार्वजनिक वस्तूंची/सेवांची तरतूद

प्रश्न ६.अ) पुढील उताऱ्याचे वाचन करून त्याखालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

१८ व्या शतकापासून लोह व पोलाद निर्मिती सुरू झाली. सुमारे ५० ते ६० देश लोह पोलाद निर्मितीमध्ये व्यस्त आहेत. यातील काही देश अग्रेसर आहेत आणि त्यांचे जागतिक उत्पादन सुमारे ८०% पर्यंत आहे. हे देश म्हणजे संयुक्त संस्थाने, रशिया, जपान, जर्मनी, ग्रेट ब्रिटन, फ्रान्स, इटली, कॅनडा, झेक रिपब्लिक, स्लोव्हाकिया, बेल्जियम, ब्राझिल, भारत, चीन, तैवान इ.

ज्या उद्योगधंद्यामध्ये यंत्रांची निर्मिती केली जाते, असे उद्योग 'अभियांत्रिकी उदयोग' म्हणून ओळखले जातात. जड व अवाढव्य यंत्राची निर्मिती जसे की, रेल्वे, विमान, जहाज बांधणी ते घड्याळे, सायकल सारख्या लहान वस्तूंच्या निर्मितीसाठी आवश्यक यंत्रे अभियांत्रिकी उदयोगात समाविष्ट होतात. हे उदयोग लोह व पोलाद उदयोगांवर अवलंबून असतात. हे उद्योग आर्थिकदृष्ट्या विकसित भागात मुख्यत: उभारले जातात. जसे की रेल्वे इंजिन ऊर्जासाधने प्रदेशालगत स्थापन होतात, जहाज बांधणी उद्योग मुख्यतः किनारी प्रदेशालगत स्थापित होतात. वस्त्रोद्योग व साखर निर्मिती उदयोग बाजारपेठांकडे आकर्षित होत आहे. परंतु अलिकडील यंत्र उद्योगांचा दृष्टिकोन स्थानानुसार बदलून, शहरी भागांकडे आकर्षित होत आहे. अभियांत्रिकी उद्योग हे राष्ट्राच्या विकासाचे रहस्य म्हणून समजले जातात.

कुशल मजुरांची उपलब्धता, मूलभूत लोह व पोलादासारखा कच्चामाल, आधुनिक व तंत्रज्ञान स्वीकृती करणारा प्रदेश आणि इतर घटक अभियांत्रिकी उदयोगाच्या स्थानिकीकरणात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावतात.अभियांत्रिकी उदयोग हे जागतिक उद्योगांच्या भागीदारीत अग्रेसर असून त्याचे मूल्य सुमारे १/३ इतके आहे.

1. लोह पोलाद निर्मिती मध्ये कोणते देश अग्रेसर आहेत.
2. कोणते उद्योग आर्थिकदृष्ट्या विकसित भागात मुख्यत: उभारले जातात.
3. अभियांत्रिकी उद्योगात कोणत्या वस्तूंच्या निर्मितीसाठी लागणारी यंत्रे समाविष्ट होतात.
4. अभियांत्रिकी उद्योगाच्या स्थानिकीकरणात कोणते घटक महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावतात.

प्र. ६. (आ) योग्य आकृती काढून नावे दया. (कोणत्याही २)

1) पायाभूत सुविधा आणि उत्तेजनाची तरतूद
2) त्रिकोणी वस्ती
3) भूगोल अभ्यासकाची कौशल्य

प्रश्न ६.अ) पुढील उताऱ्याचे वाचन करून त्याखालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

पेट्रोलियम हा शब्द मूळ लॅटिन भाषेतल्या पेट्रा आणि ओलियम या शब्दापासून तयार झालेला आहे. पेट्रा म्हणजे खडक आणि ओलियम म्हणजे तेल. पेट्रोलियम हे अनेक प्रकारच्या हायड्रोकार्बनच्या संयुगापासून तयार झालेले मिश्रण होय.

ज्या स्तरित खडकात समुद्रातील सूक्ष्मजीव पादप प्लवक (phytoplankton), शैवाल व जीवाणू यांचे अवशेष आढळून येतात; अशा स्तरित खडकात तेल व नैसर्गिक वायू यांची निर्मिती होते. समुद्रातील वनस्पती व प्राण्यांचे अवशेष समुद्राच्या तळाशी जाऊन साठतात व त्यावर गाळाचे संचयन होऊन ते गाळाच्या थराखाली गाडले जातात. गाळाच्या भारामुळे व त्यापासून निर्माण होणाऱ्या उष्णतेमुळे गाळाखाली साचलेल्या जैविक पदार्थाचे रूपांतर सूक्ष्म तेलाच्या थेंबात होते. जेव्हा जैविक पदार्थाचे तापमान १२० अंश से. पर्यंत पोहोचते. तेव्हा जैविक पदार्थाचे तेल कणामध्ये रूपांतर होते. हे तेलकण खडकातील सूक्ष्म छिद्रामध्ये शिरतात व अशा प्रकारे पेट्रोलियमचे स्रोत असलेल्या खडकांची निर्मिती होते. जास्त सच्छिद्रता असलेल्या वालुकाश्मासारख्या खडकामध्ये तेल असण्याची संभावना जास्त असतात. यामध्ये मुख्यत: जैविक इंधनाचा समावेश होतो. सदयस्थितीत वापरात असणाऱ्या इंधनामध्ये कोळसा, पेट्रोलियम, नैसर्गिक वायू व अणु या खनिजांचा समावेश होतो.

1. पेट्रोलियम हा शब्द कसा तयार झाला आहे.
2. पेट्रोलियमचे स्रोत असलेल्या खडकाची निर्मिती कशी होते.
3. कोणत्या खडका मध्ये तेल असण्याची संभावना जास्त असते.
4. सदयस्थितीत वापरात असणाऱ्या इंधनामध्ये कोणत्या खनिजांचा समावेश होतो.

प्र. ६. (आ) योग्य आकृती काढून नावे दया. (कोणत्याही २)

1) विखुरलेली वस्ती
2) ग्रामीण भूमी उपयोजन
3) भूगोलाचा अन्य विषयांशी असलेला सहसंबंध

प्रश्न ६.अ) पुढील उताऱ्याचे वाचन करून त्याखालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

कोळसा हा रंगाने काळा किंवा राखाडी खडक आहे. कोळसा हा कार्बनपासून बनलेला आहे. कोळशाची निर्मिती ही लाखो वर्षांपूर्वी वनस्पतीचे अवशेष भूगर्भात दबले गेल्यामुळे झालेली आहे. कोळशाची निर्मिती ही कार्बोनिफेरस युगात मोठ्या प्रमाणात झालेली आहे. हा कालावधी ३०० दशलक्ष वर्षांपूर्वीचा आहे. भूगर्भशास्त्रज्ञांच्या मते कार्बोनिफेरस युगात उष्ण व दमट हवामान असलेल्या प्रदेशात जिथे जंगलांची वाढ जोमाने होते, अशा पाणथळ

भागात कोळशाची निर्मिती झालेली आहे. मृत वनस्पतींचे बंधे, फांदया अशा अवशेषांचे संचयन पाणथळ भागात होते व कालांतराने त्यावर गाळ व चिखलाचे संचयन होऊन गाळाच्या वजनामुळे वनस्पती पूर्णपणे कुजून जात नाही. गाळाच्या वरून पडणाऱ्या दाबामुळे तसेच भूकवचातील हालचालींमुळे व काही वेळेस ज्वालामुखीच्या उष्णतेमुळे वनस्पतीचे अवशेष दबले जातात. यामुळे गाडलेल्या वनस्पतीच्या थरामध्ये रासायनिक व भौतिक बदल होऊन त्याचे रूपांतर सुरूवातीला पीट (कच्चा कोळसा) मध्ये होते व त्यानंतर त्याचे रूपांतर इतर प्रकारच्या कोळशात होते.कोळशातील घटक व कार्बनच्या प्रमाणावरून कोळशाचे अनेक प्रकार पडतात. कोळशातील कार्बन घटकाच्या प्रमाणावरून कोळशाचे चार प्रकार पडतात. ॲन्थ्रासाईट, बिटुमिनस, लिग्नाईट, पीट इ.

कोळशाचा उपयोग औष्णिक वीज निर्मितीमध्ये इंधन म्हणून केला जातो. जगातील अनेक भागात कोळशाच्या उष्णतेवर पाण्याची वाफ तयार करून यंत्रे चालविण्यासाठी केला जातो. तसेच जहाज व रेल्वेतील वाफेच्या इंजिनामध्ये कोळशाचा इंधन म्हणून उपयोग केला जातो. विद्युत निर्मितीनंतर कोळशाच्या सर्वाधिक उपयोग पोलाद निर्मितीच्या उद्योगात केला जातो. सिमेंट उद्योगामध्ये कोळशाचा उपयोग इंधन म्हणून केला जातो. कोळशाच्या उपघटकापासून अनेक प्रकारच्या रासायनिक पदार्थाची निर्मिती केली जाते. उदा. डांबर, फिनेल, बेनझोल, प्लास्टिक, डाईज, जंतूनाशक, खते इत्यादी. कोळशापासून निर्माण केलेल्या वायूचा उपयोग जैविक रसायने तयार करण्यासाठी केला जातो. आजदेखील कोळशाचा उपयोग अन्न शिजविण्यासाठी व घर ऊबदार ठेवण्याकरिता, घरगुती इंधन म्हणून केला जातो.

1. कोळशाची निर्मिती कशाप्रकारे होते.
2. कोळशाची निर्मिती ही कोणत्या युगात झालेली आहे.
3. कोळशाचे प्रकार कोणत्या घटकावरून पडतात ते स्पष्ट करा.
4. कोळशाचा उपयोग कशासाठी केला जातो.

प्र. ६. (आ) योग्य आकृती काढून नावे दया. (कोणत्याही २)

1) नागरी भूमी उपयोजन
2) प्राथमिक आर्थिक क्रिया
3) विस्तारणारा वय-लिंग मनोरा

प्र. ७. सविस्तर उत्तरे लिहा : (कोणताही एक)

1) लोकसंख्या संक्रमणाच्या चौथ्या व पाचव्या टप्प्यांतील देशांच्या कोणत्यासमस्या असू शकतील?

2) जगात पशुपालन होणाऱ्या प्रदेशांबद्दल विस्तृत टीप लिहा.

3) लोकसंख्येच्या वितरणावर परिणाम करणारेप्राकृतिक घटककोणते?

4) उद्योगांच्यास्थानिकीकरणावर प्राकृतिक घटकांचा होणारा परिणाम स्पष्ट करा.

5) चौथ्या व पाचव्या टप्प्यांतील देशांच्या समस्या कोणत्या असूशकतील?

6) साखर उद्योगावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा.

7) लोकसंख्या मनोऱ्याचे लोकसंख्या अभ्यासातील महत्त्वस्पष्ट करा.

8) लोकसंख्येची ग्रामीण व शहरी रचना स्पष्ट करा.

9) व्यापारावर परिणाम करणारे घटक कोणते तेस्पष्ट करा.

10) स्थलांतराचा देशातील लोकसंख्या रचनेवर होणारा परिणाम स्पष्ट करा.

11) वाहतुकीचा विकास भौगोलिक घटकांवर अवलंबून असतो, स्पष्ट करा.

12) ग्रामीण वसाहतीची वैशिष्ट्ये सांगा.

13) कोणत्याही देशाच्या विकासात वाहतूक व्यवस्थेचे स्थान का महत्वाचे असते?

14) वस्त्यांचा आकृतिबंध निर्माण होण्यासाठी कोणकोणते घटक कारणीभूत ठरतात ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

15) संदेशवहन या तृतीयक व्यवसायाचा विस्तार आणि आवाका दिवसेंदिवस वाढत आहे, स्पष्ट करा.

16) व्यापारी मासेमारीवर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा.

17) प्रदेश कशाला म्हणतात?

18) सखोल उदरनिर्वाहक शेतीबद्दल माहिती लिहा.

19) कोणत्या वैशिष्ट्यांच्या आधारावर प्रदेश वेगळे केले जातात? उदाहरणे द्या.

20) मंडई बागायती शेतीची वैशिष्ट्ये लिहा.

21) दरडोई उत्पन्न हेप्रादेशिक विकासाचेनिर्देशक नाही, स्पष्ट करा.

22) जगात पशुपालन होणाऱ्या प्रदेशांबद्दल टीप लिहा.

23) दैनंदिन जीवन जगताना आपल्याला भूगोलाचा कसा उपयोग होतो ते उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

24) खाणकाम व्यवसाय हा खनिजांच्या नैसर्गिक उपलब्धतेवर अवलंबून असतो हेस्पष्ट करा.

25) भूगोलाचा इतर विषयांशी असलेला संबंध स्पष्ट करा.

26) प्राथमिक आर्थिक व्यवसायांची वैशिष्ट्ये विस्ताराने लिहा.

27) भूगोलाचेस्वरूप सविस्तर स्पष्ट करा.